

KonturDebatt

Tema: Pensjon

Redaksjonen: Velkommen til KonturDebatt	1
Pensjonsreformen	3
Bodil Chr. Erichsen: Pensjonssaken – en introduksjon	4
Bodil Chr. Erichsen: Kritiske kommentarer – til Pensjonskommisjonens innstilling og Regjeringas stortingsmelding	10
Anders Ekeland: Demografi og politikk	16
LO: LO om pensjon – den gang	18
Anders Ekeland: Seks momenter til et systemkritisk perspektiv på pensjonskampen	19
Omkamp?	24
Redaksjonen: Venstresida foran omkampen	25
SV: Pensjon er valgkampsak for SV	30
RV: RV lanserer opprop for pensjonsomkamp	32
RV: Pensjonsforliket raner hver ungdom for 827 000 kroner	34
Arne Byrkjeflot: Pensjonsforliket oppfyller ikke LO-kongressens vedtak	35
Attac: Attac om Stortingets pensjonsvedtak	39
Internasjonale erfaringer	40
Anders Ekeland: Sverige	41
Johannes Wilm: Tyskland	43
Einar Braathen: Nederland	45

'Kontur' er et partipolitisk uavhengig tidsskrift for krefter som arbeider for å skape radikalt-demokratiske alternativer til dagens kapitalisme, lokalt og globalt. Tidsskriftet skal fremme debatt mellom ulike tradisjoner for systemkritikk i Norge og internasjonalt, som den ikke-stalinistiske marxismen, den globale bevegelsen mot nyliberalismen, miljøbevegelsen og feminismen. Målene for tidsskriftet er å fremme nyradikal teori og praksis, fornye og samle venstresida og bidra til kontroverser innenfor områder som politikk, samfunnsforhold og kultur.

KonturDebatt nr.1 – juni 2005

På nett: www.kontur.tv

Utgiver: KonturMedia

E-post: debatt@kontur.tv

Postadresse: KonturDebatt, postboks 6904, St.Olavs plass, 0130 Oslo

Redaksjonen for dette nummeret: Einar Braathen (ansv.), Anders Ekeland, Bodil Chr. Erichsen, Rune Soma, Even Tømte, Johannes Wilm.

Layout/Produksjon: Johannes Wilm

Ønsker du å motta en epost for å bli informert neste gang KonturDebatt er ute med et nummer på nettet, send oss en melding til: debatt@kontur.tv

KonturDebatt er gratis.

Ønsker du å abonnere på papirtidsskriftet KonturTidsskrift, koster det 200 kr for 3 utgivelser (institusjoner 300 kr). Send bestilling til: abonnement@kontur.tv. Tidligere numre finner du på www.kontur.tv.

Velkommen til KonturDebatt

Av Redaksjonen

Tidsskriftet Kontur vil med ujevne, men ikke altfor lange mellomrom komme ut som KonturDebatt. At vi har valgt å gjøre KonturDebatt nettbasert skyldes at med den produksjonstid og ikke minst produksjonskostnader som papirtidskrifter har, er det ikke så lett å bidra til den løpende debatten. Men fortsatt er skjermteknologien kommet så kort at en ikke kan lese mye eller lenge på skjerm. Ei eller kan vi ta med oss skjermen dit vi ønsker å lese. Derfor kommer hvert nummer som en PDF-fil – med en enkel, men forhåpentligvis lesevennlig utforming.

Hvorfor KonturDebatt?

Svaret er enkelt og greit at venstresida savner et debattidsskrift. Vi trenger mer debatt i disse tider hvor USA-imperialismen er mer aggressiv, globalkapitalismen mer brutal og EU i større indre krise enn noengang. Vi trenger mer debatt når Arbeiderpartiet er villig til å dele regjeringsmakt med SV, og når SV i årene framover må meisle ut en strategi og taktikk som juniorpartner i en regjering. SVs regjeringdeltakelse stiller også RV overfor store utfordringer. Vi trenger debatter om sosialismens fortid og framtid.

Kontur er et partipolitisk uavhengig tidsskrift som er opptatt av slik debatt (se formålparagrafen, gjengitt foran). Men problemet er at Kontur kommer for sjeldent ut. Dette er et problem vi deler med andre tidsskrifter på venstresida - Vardøger, Demo,

Rødt!, Gnisten, Fett og Vreng. De egner seg derfor ikke for løpende debatt. I tillegg er noen av tidsskriftene - Rødt! (tidl. Røde Fane,) og Gnisten - uttrykk for partibyggingssjekter som vi er uenig i. Rødt! – og AKP klarer aldri å komme utover mykmaoismens mentale rammer. Gnisten – og IS – har som sitt grunnlag de autoritære, manipulerende og sekteriske sidene i leninismen. Klassekampen har med årene blitt et viktig forum for debatt på venstresida. Men som vi alle vet – avisene hopper seg opp, utklippene hopper seg opp. Det er behov for å samle, redigere – gi debattantene et siste ord. Av og til behov for å skrive litt lenger enn de 6000 tegn som utgjør en helside. Men ikke minst er det viktig å forsøke aktivt å få dem i tale de som er utfordret, men som ikke svarer av seg selv.

Grunnleggende er sjølsagt også spørsmålet om hvilke debatter som reises, hvilke debatter en ser er viktige. Vi mener at norsk venstreside er fortsatt for preget av restene av stalinisme i RV/AKP, av den autoritære leninismen til IS, av den mindre og mindre systemkritiske pragmatismens dominans i SV. Disse teoriene og standpunktene bør utfordres. Ny og bedre politikk bør utvikles. Det mener vi best skjer gjennom debatt – vårt mål er at KonturDebatt skal bidra til disse debattene.

Hvorfor tema Pensjon?

Folketrygden har siden slutten av 1960-tallet vært en av pillarene i den norske velferdsstaten. Men nyliberalere i alle land har de siste årene forsøkt å privatisere og individualisere

re offentlige og kollektive pensjonsordninger. Her i landet kom angrepet gjennom Pensjonskommisjonen (PK), nedsatt av Stoltenberg-regjeringen. PKs innstilling stilte venstresiden overfor store utfordringer. Ledelsen både i AP og SV støttet hovedtrekkene i PK. Kritikerne av reformen tapte knepent i LO, men vant gjennom i SV. Dessverre kom debatten – og informasjonsspredningen – for seint i gang blant folk flest. Følgelig ble saken foreløpig avgjort gjennom et arrogant forlik på Stortinget, nå i mai rett før valget. Pensjonsforliket mellom AP, SP og regjeringspartiene H, V og KrF betydde at venstresiden og den folkelige opposisjonen tapte første runde. Men er kampen om hovedinnholdet i framtidens pensjonssystem tapt?

Første del av dette nummeret tar for seg bakgrunnen og hovedinnholdet i pensjonsreformen. De fleste av oss trenger en god runde med voksenopplæring. *Andre* del fremmer debatten om den videre kampen: hva har venstresida lært av første fase av pensjonsreformen? Hvilke saker kan det gjøres omkamp på, og hvordan? *Tredje* del presenterer kort erfaringer fra pensjonsreform og motstand i samfunn som ikke er så fjernt fra det norske – Sverige, Tyskland og Nederland.

Vi tar gjerne imot kommentarer og debattinnlegg som kan samles på vår nettside www.kontur.tv. Send innlegg til: debatt@kontur.tv !

Redaksjonen

Pensjonsreformen

Pensjonssaken – en introduksjon

Av Bodil Chr. Erichsen

Denne artikkelen er ment å gi et overblikk over hva pensjonskampen dreier seg om, og har dreid seg om, fram til Stortingsvedtaket 26.mai 2005. Det skal både handle om prinsipper og de konkrete forslagene. Andre artikler i dette nummeret av KonturDebatt vil gå nærmere inn på enkelte problemstillinger, men det er behov for å se spørsmålene i en ideologisk sammenheng – for de henger sammen.

Etter en kort historikk følger en beskrivelse av den nyliberale globale agendaen Deretter utdypes hva som ligger i begrepene innskuddsbasert pensjonssparing, i motsetning til hovedelementene i dagens pensjonssystem. Til slutt belyses den politiske prosessen rundt pensjonsreformen i Norge.

Hva står på spill?

Dagens alderspensjon fra Folketrygden er ikke perfekt, men det er all grunn til å forsvare noen grunnleggende prinsipper den er bygget opp rundt. For det første skattefinansieringen: At den yrkesaktive delen av befolkningen til enhver tid betaler alderstrygd til de gamle via skatten. Det omtales gjerne som "pay-as-you-go". For det andre utjamningen: At alderstrygden fordeles slik at de som tjener lite får relativt mye høyere pensjon i forhold til tidligere inntekt, enn de som tjener godt. Til sammen innebærer dette at vi kan bidra etter evne og dele etter behov og/eller felles beslut-

ninger – et grunnprinsipp i sosialistisk og sosialdemokratisk tenkning.

Det er disse grunnprinsippene som nå står på spill, som et ledd i den nyliberale offensiven og nedbyggingen av velferdsstaten. Målet er å privatisere den inntektsavhengige delen av pensjonene. "Moderniseringa" av alderstrygden er ingen forbedring, slik høyrekreftene påstår. Pensjonsreformen vil bety at de som tjener godt vil få høyere pensjon, mens de fleste vil få lavere pensjon. Mange synes det er rettferdig. Jeg vil hevde at hovedproblemet med dagens alderstrygd er ikke at den er "urettferdig", men at den er for dårlig. Minstepensjonen er ikke til å leve av og svært mange har behov for supplerende pensjonsforsikringer.

Kort historikk

Det finnes prinsipielt tre måter å forsørge eldre mennesker på. Disse grunnprinsippene betegner samtidig en historisk utvikling i vår del av verden. Det går også an å se de tre måtene som ulike sivilisasjonsnivåer.

1. *Forsorgsprinsippet* er familiebasert. De gamle forsørges av sine barn. For størstedelen av jordas befolkning er det fortsatt eneste "pensjon".
2. *Forsikringsprinsippet* er basert på avtaler mellom parter i samfunnet. Individuelle pensjoner sikres gjennom kollektive avtaler mellom partene i arbeidslivet, ofte

med statlig subsidiering og lovbeskyttelse. Pensjonene administreres som regel av private forsikringsselskaper, som dermed forvalter store summer som kunne vært betalt inn til statskassen. I mange samfunn er alle sosiale tiltak organisert på denne måten, som obligatoriske ulykkesforsikringer på arbeidsplassen, sykelønnsforsikring osv. I Norge ble et slikt system utviklet i perioden 1870-1920, under betegnelsen "Sosialhjelpstatten". Målet var å forhindre utbredt fattigdom og ren nød.

3. *Skatteprinsippet* innebærer at den yrkesaktive delen av befolkningen til enhver tid forsørger barn og gamle, kollektivt. Solidariteten mellom generasjonene, som er grunnleggende i såkalte primitive samfunn, utvides til å omfatte solidaritet mellom fattig og rik også. Alle skal i prinsippet sikres en verdig alderdom, uansett hvor mye eller lite de har betalt i skatt. Til grunn for en slik alderstrygd ligger tanken om universelle rettigheter, i motsetning til behovsprøvede sosiale ytelser. Det betyr at alle har krav på alderstrygd, legehjelp, skole osv på like vilkår. Det meste betales med skattepengene. I Norge ble et slikt system bygget opp etter annen verdenskrig, som et kompromiss mellom ulike interesser, det såkalte klassekompromisset. Folketrygden, som yter alders-, uføre- og etterlattepensjoner, var noe av det siste som kom på plass, i 1967.

I Norge er man nå i ferd med å gå tilbake til forsikringsprinsippet, slik det har skjedd i mange andre velutviklede velferdsstater. New Zealand er et godt eksempel, men ikke til etterfølgelse! Tilbakeslaget i Norge foregår både ved at Folketrygden reformeres, og ved at tjenstepensjonene viderutvikles som forsikringsbaserte ordninger.

Global nyliberal agenda

Anbefalingene er de samme enten de kommer fra Verdensbanken, IMF, OECD eller EU: Styrk konkurranseevnen ved å redusere skattene og la private selskap overta de offentlige tjenestefunksjonene. I pensjonssammenheng betyr det at den skattefinansierte delen av pensjonen skal reduseres til et minimum, hvilket i praksis betyr minstepensjon. Resten skal helst "markedet" ta seg av. Det gjøres dels ved å kutte i de offentlige pensjonsordningene, slik at behovet for supplerende pensjonsordninger øker, dels ved å reformere de offentlige pensjonssystemene, slik at de likner mest mulig på det forsikringsselskapene kan tilby.

Argumentene for pensjonsreformer er også de samme over alt, i hvert fall i den vestlige verden: Vi føder færre barn og vi blir stadig eldre. Pensjonsordningene er ikke lengre bærekraftige, fordi det blir for få yrkesaktive pr pensjonist. Dessuten må vi ha individuelle pensjoner som vi kan ta med oss overlandegrensene. Storkapitalens behov for fri flyt av arbeidskrafta, er vanskelig å forene med uensartede nasjonale pensjonsordninger. Konklusjon: skatteprinsippet må vike. Isteden anbefaler nyliberalerne å gå tilbake til forsikringsprinsippet, f.eks gjennom innskuddsbasert pensjonssparing.

Innskuddsbasert pensjonssparing

Kort fortalt innebærer en forsikringsteknisk, eller innskuddsbasert, pensjonsordning at det er direkte sammenheng mellom det den enkelte betaler inn til pensjonskassen og den utbetalte pensjonen. På mange måter er det å sammenlikne med sparing til egen pensjon. Det finnes flere måter å organisere slike pensjonsordninger på, men enkelt sagt er det summen av innbetalte premier (innskudd) + avkastning/renter, delt på forventet antall år

som pensjonist, utgjør den årlige pensjonen.

Det innebærer at de som har god råd og betaler høye innskudd, får en god pensjon, mens de som har tjent lite får liten pensjon - det stikk motsatte av det ideologiske grunnlaget for velferdsstaten, som har omfordeling og utjamning som grunnpilar.

Innskuddsbaserte pensjonsordninger kan være individuelle eller kollektive; alle innskuddene plasseres av f eks staten, eller den enkelte forsikringstaker bestemmer selv hvor pengene skal plasseres. I så tilfelle svarer den enkelte for risikoen, pensjonen bestemmes av avskastningene i de aktuelle fondene. De på denne måten oppsparte midlene kan utbetales som et engangsbeløp eller over et avtalt antall år. Slike ordninger er gjerne knyttet til andre typer forsikring, f eks livsforsikring, og kommer til utbetaling dersom man ikke dør eller forulykkes før pensjonsalder. I forbindelse med pensjonsreformen er "forventet antall år som pensjonist" mer å betrakte som en utregningsmåte for den årlige pensjonen. "Forsikringen" består i at de årlige utbetalingene løper så lenge du lever. De som lever kort betaler for de som lever lenge.

Hovedelementer i dagens system

Folketrygdens alderspensjon er *ikke* konstruert som pensjonssparing, det er et sammensatt og temmelig komplisert system. Det er fordi man har forsøkt å ta høyde for mange ulike forhold, og ulike interesser, slik at pensjionspengene fordeles på en måte som er akseptabel for de fleste. Alderpensjonen har en utjamnende eller omfordelende, funksjon, men også en viss differensiering etter inntekt. Jamringa over systemets ugjennomskuelighet synes nokså overdrevet, men er med på å skape behov for reform.

Her skal vi peke på noen trekk som er viktige for å forstå reformforslagene.

Vår skattefinansierte alderstrygd er ikke

innskuddsbasert, den er ytelsesbasert. Det betyr at pensjonistene er garantert en pensjon ut fra bestemte regler. Folketrygden er bygget opp slik at storting og forvaltning sørger for inntekter til å utbetale de fastsatte pensjonsytelsene. Ambisjonen var opprinnelig at Folketrygden skulle gi folk flest omtrent 2/3, eller 66%, av lønna i pensjon.

Alderstrygden består av to deler. *Minstesikringen* er den minstepensjonen alle får, bare de har bodd lenge nok i landet. *Standardsikringen* kommer i tillegg og er inntekstavhengig, men ikke direkte proporsjonal med inntekten. Mellom de to elementene glidende overgang, en avkorting som gjør at de som tjener litt ikke får mer pensjon enn de som ikke tjener noe. Dette omtales ofte som "minstepensjonsfella". Det gjelder inntektene som er så lave at de vil gitt mindre enn minstepensjon.

Dagens alderstrygd krever 40 års opptjeningstid, dvs yrkesaktive år med over ca 59000 kr (tilsvarende 1G) i inntekt, for å få fulle pensjonsrettigheter. (G er et fastsatt grunnbeløp Folketrygden beregnes ut i fra.) Pensjonsgrunnlaget beregnes imidlertid bare etter de 20 beste årene, altså de årene med høyest inntekt. Dette kalles *bestårsregelen* og er noe av stridens eple.

Ved siden av alderstrygden finnes flere ulike pensjonsordninger. Mange har såkalte *tjenestepensjoner*. Det vil si at pensjonsrettigheter i tillegg til alderstrygden avtales mellom arbeidgivere og arbeidstakere, som en del av lønns- og arbeidsbetingelsene. Slike pensjonsavtaler kan være individuelle eller kollektive, men er generelt knyttet til et visst lønnsnivå. Mange funksjonærer hadde tjenestepensjoner lenge før Folketrygden ble innført. Sterke fagforbund har fremforhandlet tjenestepensjoner fordi alderstrygden ikke var god nok. I dag er det særlig lavlønnede i privat sektor som står uten slike supplerende pensjonsordninger.

Ansatte i offentlig sektor har særlig guns-

tige tjenstepensjoner. De er sikret 66% av sluttlønnen, ved en såkalt *brutttopensjonsordning*. Det betyr at svekket alderstrygd ikke får konsvekvenser for den samlede pensjonsutbetalingen. Slike tjenstepensjoner kompenserer for alderstrygdens utilstrekkelighet. Tjenstepensjonene i privat sektor varierer mye, men de senere årene er innskuddsbaserte nettordninger blitt det vanligste. De avkortes ikke mot alderstrygden.

Den politiske prosessen i Norge

Det kan være vanskelig å holde styr på alle henvisningene i debatten rundt pensjonsreformen. Her er noen holdepunkter.

Pensjonskommisjonen (PK)

Regjeringen Stoltenberg oppnevnte våren 2001 en kommisjon, av og til omtalt som Johnsen-kommisjonen etter lederen, Sigbjørn Johnsen (AP). Kommisjonen bestod av representanter for de politiske partiene og noen eksperter. Dessuten var det til kommisjonen knyttet et råd, bestående av representanter for hovedorganisasjoner i arbeidslivet, finansnæringen og pensjonistene. Slike kommisjoner er den vanlige måten å starte en politisk prosess på, de avgir sin innstilling i form av en offentlig utredning, som igjen danner grunnlag for regjeringens reformforslag. Pensjonskommisjonen skulle avklare hovedmål og prinsipper for pensjonssystemet, med utgangspunkt i de problemer og utfordringer dagens pensjonssystem står overfor. Utfordringen var, ikke uventet: Aldersutviklingen sammen med økningen i pensjonsytelser (dvs høyere pensjon til flere) vil føre til en kraftig økning i pensjonsutgifter. I tillegg til å finne måter å redusere utgiftene på, var mandatet blant annet å utforme et pensjonssystem som er oversiktlig og forutsigbart, med valgfritt pensjoningstidspunkt. Endelig skulle kom-

misjonen vurdere grensene for statens ansvar i forhold til tjenstepensjoner og private ordninger.

PK leverte en foreløpig innstilling i 2002 og endelig innstilling i januar 2004 (NOU 2004:01, Modernisert folketrygd). Et problem i forhold til den demokratiske prosessen, var at flere av de politiske partiene ikke hadde noen klar pensjonspolitikk. Det var bl a tilfelle for SV. Vedtaket på SVs landsmøte 2005, tar klart avstand fra de anbefalinger PK, inkludert SVs representant Henriette Westhrin, samlet seg om.

PKs forslag

Det var stor politisk enighet i PK. I foreløpig innstilling ble overordede mål og premisser fastlagt. PK mente det var behov for innsparinger, ville ha tettere sammenheng mellom inntekt og pensjon, forenkling, forutsigbarhet, individuelt eierskap til fleksible pensjoner og en pensjonsordning som stimulerer til økt yrkesdeltakelse. I klartekst betyr det kutt i de samlede pensjonsutbetalingene, mindre utjamning og høyere pensjonsalder. I foreløpig rapport tok PK også til orde for et *fondert* pensjonssystem. Det vil si at pensjonskapitalen, innskuddene, plasseres i fond og at pensjonene bestemmes av avkastningen, etter mønster av den svenske pensjonsreformen.

I den endelige innstillingen ble flertallets forslag kalt *Modernisert folketrygd*, som også er navnet på PKs innstilling. 'Modernisert folketrygd' vil i stor grad fungere som et innskuddsbasert system, bygget opp rundt forsikringstekniske prinsipper, men beholder noen av elementene i dagens ordning. Pensjonen skal fortsatt bestå av en universell grunnpensjon (minstesikring) og en inntekstavhengig tilleggspensjon (en slags standardsikring). Det skal fortsatt være avkorting mellom disse og et tak for pensjonsopptjening. Det vil si at inntekter over et visst nivå ikke regnes med

i pensjonsgrunnet. PK anbefaler at Folkestrygden hovedsaklig fortsatt skal være skattefinansiert.

Hvor stor tilleggspensjonen blir, skal bestemmes av hvor mye du tjener i løpet av livet. Derfor sier vi at besteårsregelen erstattes av en alleårsregel. Alle år skal telle, og de skal telle likt. Vi kan altså fortsette å samle pensjonspoeng eller spare til pensjon, i mer enn 40 år. Det er et forsøk på å heve pensjonsalderen, ved at vi får høyere pensjon hvis vi jobber lengre. Samtidig oppnås tettere sammenheng mellom inntekt/innskudd og pensjon.

PK vil ha levealderjustering og foreslår at den opptjente pensjonen deles på antall forventede resterende leveår. Det kalles delingstall og regnes ut som et gjennomsnitt for hele befolkningen. Dersom forventet levealder øker, reduseres den årlige pensjonsutbetalingen for alle. Samme tenkemåte ligger til grunn for forslaget om fleksibel pensjonsalder. De som går av tidlig må fordele pensjonen sin på flere år.

Regulær pensjonsalder er ikke foreslått endret, den skal fortsatt være 67 år. Delingstallet skal avspeile forventet levealder ved det tidspunktet (det var 84 år i 2004, langt høyere enn forventet levealder ved fødsel), men helt hvordan delingstallet skal beregnes er ikke klart. Det som er klart, er at de som ønsker å gå av tidligere må finne seg i høyere dividend. For eksempel kan det tenkes at den som pensjoneres i en alder av 62, må fordele pensjonen på 22 i stedet for 17 år. Effekten vil være dramatisk for mange. Dette kalles fleksibel pensjonsalder og er en frivillig ordning som fører til lavere pensjon for de som ønsker tidlig pensjonering. Likevel kan ikke alle benytte seg av "tilbudet". Først må man ha tjent så mye at man har krav på minstepensjon. I PKs forslag vil det si gjennomsnittlig ca 280.000 i året i 40 år (evt. mer i færre antall år, eller mindre i flere), men regjeringen ville senke denne grensen noe. Andre har fulgt opp og det er fortsatt et uavklart spørsmål hvem som skal få anledning til å gå tidlig på pensjon.

Pensjonsreformen innebærer altså høyere pensjon for de som tjener mer og jobber lenger – eller mindre for de som går av tidlig. En av Pensjonskommisjonens målsetninger er at det skal lønne seg å jobbe (mer og) lenger. Hva enten man velger å betrakte ordningen som straff for å gå av tidlig eller belønning for å vente med å ta ut pensjonen, er hensikten å heve den faktiske gjennomsnittlige pensjonsalderen.

I sum foreslo PK en pensjonsreform som innebærer at lavtlønnede og middels lønnede får relativt sett lavere pensjon enn de som tjener mye og at store grupper får redusert pensjonsutbetalingene sammenliknet med dagens alderstrygd. Modernisert folkestrygd skiller seg fra private pensjonspareordninger, ved at "avkastningen" er politisk bestemt i stedet for å være knyttet til kapitalavkastning.

Hele kommisjonen, med unntak av FrPs representant, var samlet om premisser og hovedsynspunkter. Men også SVs representant tok dissens, dvs markerte uenighet, på visse punkter. FrPs representant gikk mest radikalt til verks og foreslo en statlig garantert lik pensjon for alle, en såkalt *flat pensjon*, på nivå med dagens minstepensjon. SVs representant (Westhrin) tok utgangspunkt i samme økonomiske rammer og samme prinsipper som flertallet, men kom fram til en bedre fordelingsprofil ved å fjerne avkortingen mellom minstesikring og standardsikring. Hun kalte sin modell *Universell folkestrygd*.

Folkelig opposisjon

Mot alt dette vokste det fram en bred motstand i løpet av 2004. Den ble særlig drevet fram av progressive krefter innen fagbevegelsen, men også av de nye sosiale bevegelsene, med Attac i spissen, og ikke minst kvinnebevegelsene. Våren 2005 så det ut som protestene bredte seg til nye miljøer. Bondelaget sig-

naliserter at de vil beholde besteårsregelen og heve minstepensjonen. Det er liten grunn til å tvile på at andre selvstendig næringsdrivende, som f eks kunstnere og skribenter, vil kunne slutte seg til motstanden mot pensjonsreformen etter hvert.

Stortingsmeldinga (regjeringas forslag)

I desember 2004 kom regjeringens forslag til stortingsvedtak, Stortingsmelding nr12 (2004-2005). Den er i all hovedsak sammenfallende med rådene fra flertallet i PK, men det skiller seg fra denne ved ikke å angi tall for pensjonsprosent, innskudd eller pensjonsutbetalinger. På den måten blir de negative effektene i kroner og øre, mindre tydelige. Regjeringen og reformtilhengerne er opptatt av å få vedtatt systemendringa.

LO-kongressen

Sjelden har LO-kongressens behandling av en politisk sak hatt større umiddelbar betydning. Grunnen er naturligvis de tette båndene mellom AP og LO. Pensjonsreformen var i utgangspunktet APs prosjekt, men det er vanskelig for AP å gå for reformforslag mot LOs vilje. I 2005 er det en borgerlig regjering som står bak forslaget om pensjonsreform. Det har skapt større rom for motstand i LO og og kanskje håp om at AP kunne snu. Mer realistisk: Dersom LO-kongressen hadde gått mot pensjonsreformen, kunne stortingsbehandligna blitt utsatt til over valget. LO-kongressen endte med å støtte LO-ledelsens pensjonspolitik, som i all hovedsak samsvarer med AP og PK og regjeringens.

LO har stilt 3 pensjonskrav: Beholde AFP-ordningen, beholde de offentlige tjenstepensjonene og lovfestede tjenstepensjoner for alle. LO-kongressen krevde dessuten at utsatte grupper skulle få pensjonsopptjening som kompensasjon for bortfall av besteårsregelen

og at innstrammingene skulle reduseres med 2% i forhold til regjeringens forslag.

Stortingsbehandlingen

Regjeringen la opp til at Stortinget skulle vedta reformen denne våren, like før et stortingsvalg, og slik ble det. Opposisjonen mener det var udemokratisk. SV var tidlig ut med å kreve at pensjonsreformen måtte legges fram for folket i valg. I fjor mente også Stoltenberg at det ikke hastet, men det var før SVs landsstyre gikk mot grunnleggende trekk ved Modernisert folketrygd og dermed sluttet seg til motstanden mot den aktuelle pensjonsreformen. I mai fant han det opportunt å vedta rammene for reformen sammen med de borgerlige, før valget. Det har vært omtalt som *pensjonsforliket*.

Kritiske kommentarer – til Pensjonskommisjonens innstilling og Regjeringas stortingmelding

Av Bodil Chr. Erichsen

Pensjonsreformen, slik den er foreslått av Pensjonskommisjonen (PK) og regjeringa og kommer til uttrykk i det såkalte *pensjonsforliket*, vil gi svært mange dårligere pensjon i framtida, enn de ville fått med dagens pensjonssystem. Selv uten kutt i de totale rammene, ville fordelingen av pensjonsutbetalingene blitt mindre rettferdig - sett fra et sosialistisk ståsted. Tettere sammenheng mellom inntekt/innskudd og pensjon er det motsatte av utjamning. Ingen tror pensjonssystemet kan kompensere for utrettferdige lønnsforskjeller, men det må være en målsetning at pensjonssystemet *ikke forsterker* de sosiale ulikhetene. Mangelen på omfordeling i reformforslaget, innebærer at mange vil få lavere pensjon selv om den gjennomsnittlige levealderen skulle vise seg å være stabil, slik at levealdersjusteringen ikke får negativ effekt. (Se forrige artikkel om delingstall i avsnittet om Pensjonskommisjonen)

Mye av misnøyen med PKs innstilling skyldes også at kommisjonen opererte med det mange ser på som falske premisser. Dels var underlagsmaterialet høyst diskutabelt, dels fulgte de ikke egne intensjoner, dels la de til grunn noen ganske feilaktige forestillinger om menneskelig atferd. Endelig ble det ikke tatt høyde for den utviklingen i arbeidslivet vi

faktisk er vitne til.

Premissene: Befolkningsutvikling og verdiskapning

Selve utgangspunktet for reformarbeidet var et påstått behov for å redusere Folketrygdens utgifter, fordi befolkningsutviklingen vil føre til at det blir færre yrkesaktive til å forsørge pensjonistene. PK bygger på beregninger fra Statistisk Sentralbyrå (SSB), som tilsier at antallet yrkesaktive pr pensjonist vil synke fra 2,7 i 2001 til 1,6 i 2050. En slik utvikling begrunnes med at den gjennomsnittlige levealder antas å øke betraktelig. Usikkerheten rundt befolkningsframskrivninger er stor, men SSB anslår at menn vil leve 8,2 år lengre i 2050 enn i dag, mens kvinnenens gjennomsnittlige levealder "bare" vil øke med 6,7 år i samme periode. Disse beregningene leverte SSB i 2001. Bare tre år tidligere opererte samme byrå med ganske andre tall. Da regnet SSB med at levealderen ville øke med 4,2 år for menn og 3,6 år for kvinner i perioden 2000-2050. Det var nok en medvirkende årsak til at det ble stilt spørsmålsteget ved PKs grunnlag for å hevde at vi ikke kan bære Folketrygdens framtidige utgifter. SSB var i sin høringsuttalelse ikke særlig fornøyd med kommisjonens bruk av byråets tallmateriale. Egentlig trenger man ikke være demograf

for å stille seg tvilende til om gjennomsnittsalderen vil fortsette å øke like mye de neste 50 årene som den gjorde mellom 1950 og 2000. Det spørres om ikke livstilssykdommene vil få større betydning for levealderen i tida framover. For eksempel har det statlige Foods Standards Agency i Storbritannia anslått at barn som vokser opp i dag vil leve kortere enn sine foreldre, p g a fedme.

Antall yrkesaktive pr pensjonist påvirkes også av hvor mange barn vi føder og av innvandring. Men hvor mange yrkesaktive som trengs for å forsørge en pensjonist, det avhenger av hvor store verdier som skapes pr yrkesaktiv. Verdiskapningen i årene framover er forventet å øke kraftig. En relativt beskjeden skatteøkning kan finansiere videreføring av Folketrygden. Hvis de yrkesaktive kan godta en noe lavere økning i levestandard, er det uproblematisk å opprettholde dagens pensjonsnivå. I følge Roar Eilertsen i DeFacto, vil en skatteøkning på 5% innebære at vi i stedet for å ha doblet den realdisponible inntekten i 2050, "bare" vil ha økt den med 85%. Det er vel til å leve med?

Innvendingene mot de økonomiske forutsetningene til PK er overbevisende. Det kan være grunnen til at flere politiske aktører mener vi bør fokusere på hva vi synes er rettferdig, uten hensyn til usikre økonomiske prognoser. Regjeringa later også til å være mest opptatt av systemendringa.

Systemendringa er ikke innsparende

I et slikt lys blir det kanskje ikke så uforståelig at reformen ikke er særlig besparende. Selv om fjerning av bestårsregelen isolert sett reduserer pensjonen for mange og dermed også utgiftene til pensjonsutbetalinger, er systemendringa som sådan, i retning av pensjonssparing, ikke billigere. Det skyldes bl a økte utbetalinger til de med høy lønn.

Innsparing: Delingstall og indeksering

Likevel beregnet PK å redusere pensjonsutgiftene med ca 20% fram mot 2050. Den vesentligste innsparinga skal skje gjennom levealdersregulering (delingstall) og indeksering. "Fordelen" med disse er at de ikke vil gjøre seg umiddelbart gjeldende, slik at størrelsen på kuttene er uvisse og merkes ikke så raskt.

Delingstallprinsippet er en leveladerjustering som er forklart i forrige artikkel, i avsnittet om PKs innstilling. Det er et usedvanlig dårlig innsparingsforslag. At vi skal kunne klare oss med mindre i året dersom vi lever lengre, er åpenbart urimelig. Tvert om vil lengre tid som pensjonist øke behovet for romsligere økonomi og høyere pensjon. Vi kan vel leve smalhans noen år, men i tiår? Jo flere år som pensjonist, jo mer tæres det på eventuelle oppsparte midler. Jo flere år som frisk pensjonist, jo viktigere å ha råd til ulike aktiviteter. Aller viktigst, sannsynligheten for utgifter i forbindelse med sykdom øker både med alder og "modernisering" av helsevesenet. Egenandelene ser ut til å øke i takt med de private "tilbudene".

Indeksering betyr at pensjonsopptjening og -utbetaling reguleres i takt med den økonomiske utviklinga i samfunnet for øvrig. Noe av grunnen til at alderspensjonen har blitt dårligere over tid, er at den har vært underregulert. Dvs at pensjonen har blitt mindre og mindre verdt, siden alderstrygden ble innført i 1967. Det er ikke så lenge siden det omsider lyktes å få pensjonen indeksregulert i samsvar med lønnsnivået. Muligens ble det ble en kortvarig seier. Nå foreslås de løpende pensjonsutbetalingene indeksert med gjennomsnittet av pris- og lønnsveksten. Som vi vet, er prisveksten stort sett begrenset til boligmarkedet. Hensikten med ny indeksering er å holde pensjonsutbetalingene i sjakk.

Skal innsparingstiltakene få effekt forutsettes det at befolkningsframskrivingene slår til

og at det gjennomsnittlige prisnivået er stabilt eller synkende.

Det skal lønne seg å arbeide!

Sosiale ytelser som dagpenger og sykepenger, må ikke bli for lukrative, for da foretrekker folk å gå på trygd framfor å arbeide, hevdes det. Slik resonnerer PK og regjeringa også. Derfor vil de ha et pensjonssystem som oppmuntrer oss til å arbeide. Det kan være grunn til å minne om at hverken dagens Folketrygd eller den foreslåtte reformen, gir noen økonomisk romslig pensjonisttilværlese. De relativt mange velstående pensjonister i dag, har andre inntektskilder i tillegg. Men også de har normalt fått inntekten betydelig redusert som pensjonister. Inntektsreduksjonen er sannsynligvis grunn nok for de fleste til å bli stående i jobb så lenge de føler seg i stand til det, ytterligere insentiver trengs sikkert ikke.

Likevel legges det til grunn at våre yrkesvalg kan påvirkes nevneverdig gjennom pensjonssystemet. Derfor ble det rabalder rundt forslaget om forbedring av pensjonsopptjeninga for ulønnet omsorgsarbeid. Det ble uttrykt stor bekymring fra likestillingshold om at det ville lønne seg å gå hjemme, fordi mange kvinner tjener så dårlig at de vil få lavere pensjonsopptjening som yrkesaktive. At det samtidig vil være mange kvinner (og menn) som taper pensjonsrettigheter ved å gå hjemme, fordi lønnsnivået tilsvarer en høyere pensjonsopptjening enn omsorgspoengene kan gi, later til å være mindre interessant.

Det er liten grunn til å sette kvinner opp mot hverandre på denne måten. Hjemmeværende og deltidsarbeidende fortjener også en pensjon å leve av. Men like viktig: Noen skarve pensjonspoeng avgjør ikke om vi tar lønnsarbeid eller husarbeid. Slett ikke på det tidspunkt i livet, da behovet for å redusere yrkesaktiviteten er størst pga omsorg for små barn. Det bestemmes hovedsaklig av om man

har mulighet til å jobbe eller av om man har råd til å la være, og ikke minst av helsa. Å kutte i pensjonsytelsene for å presse folk til å jobbe i en tid da mange faktisk ikke *får* jobb eller ikke *kan* jobbe, er meningsløst og usolidarisk.

AFP og fleksibel pensjonsalder og livslang opptjening

Utstøtinga av eldre arbeidstakere i dagens arbeidsmarked er brutal. Kortsiktige krav til fortjeneste fører til høyt tempo, lange og uforutsigbare arbeidsdager og mange, raske omstillinger. Det er begrenset hvor lenge man takler slikt. Noen blir syke andre blir uønsket på arbeidsplassen. Partene i arbeidslivet fikk, med myndighetenes hjelp, innført *Avtalefestet pensjon* (AFP) i 1989, for å redusere uføretrygdinga av eldre arbeidstakere. Med statlig tilskudd kan slitne arbeidstakere i bedrifter som er tilsluttet avtalen, gå av med pensjon fra de er 62 år uten at pensjonen reduseres. Opp mot denne ordningen foreslo PK fleksibel alderspensjon. Det vil være svært vanskelig å kombinere fleksibel pensjonsalder og AFP.

Som er omtalt i forrige artikkel innebærer forslaget om fleksibel pensjonsalder at mange med lav pensjonsopptjening ikke kan benytte seg av ordningen. Det er ekstra ille fordi det er blant lavlønsgruppene flest har behov for tidligpensjon, f.eks i lavtlønnede kvinneyrker som sykepleie og rengjøring. Samtidig er det rimelig å tro at mange av disse vil ha problemer med å leve på pensjonen. Med andre ord: De som trenger det mest har ikke råd og får ikke lov til å gå av tidlig.

Vi vet også at i den grad pensjonsutsiktene påvirker yrkesdeltagelsen, er det nettopp blant lavtlønnede som nærmer seg pensjonsalder trusselen om lavere pensjon kan ha noen effekt. For utslitte arbeidstakere kunne man håpe effekten ville være liten. Sjansen for at de siste årene i arbeid gjør dem helt invalide,

later til å være stigende. For å få folk til å stå lengre i jobb må det gjøres noe med arbeidslivet, ikke kuttes i pensjonene.

Alleårsregelen eller ubegrenset opptjening, er også et forsøk på å få oss til å jobbe lengre, knyttet til forventingene om at vi blir eldre. Men betyr høyere gjennomsnittsalder også at vi holder oss friske lenger? Og dermed kan jobbe lenger?

Oversiktlig, forenkling og forutsigbarhet

Om Folketrygdens regler forenkles, legges det samtidig til grunn at den skal fungere side om side med flere andre pensjonsordninger: obligatoriske og frivillige tjenestepensjoner samt privattegnede pensjonsforsikringer. Til sammen blir det neppe hverken enkelt eller oversiktlig. Fordi de fleste supplerende pensjonsordninger vil være innskuddsbaserte, og knyttet til avkastning på innskuddene, blir det også nokså meningsløst å snakke om forutsigbarhet. Stadig flere tjenestepensjoner i privat sektor innebærer individuell risiko. Selv ytelsesbaserte private tjenestepensjoner blir sårbare, fordi finansinstitusjonene ikke kan skrive ut skatt for å dekke tap på børsen. Kanskje har regjeringen innsett dette, når de i stortingsmeldinga legger vekt på *trygghet* i stedet for forutsigbarhet. Komende generasjoners beste trygghet for alderdommen, består i å opprettholde velferdstaten. Den beste sikkerheten for egen alderdom er solidaritet mellom generasjoner og mellom ulike lønnstakergrupper. Helt enkel later heller ikke den moderniserte folketrygden til å bli, det er nå en gang ikke så enkelt når mange hensyn skal tas. Og det *er* mange hensyn å ta. Påfallende mange justeringer skal kompensere pensjonstapet for grupper som kommer dårlig ut med pensjon basert på livslang opptjening.

Kvinneperspektivet: Minstepensjonsfella, omsorgspoeng og besteårsregel

Kvinneperspektivet har særlig vært tydelig i debatten om besteårsregel og den såkalte minstepensjonsfella.

Et argument som tidlig ble lansert for å fjerne besteårsregelen var at flest menn har hatt nytte av besteårsregelen fram til i dag. Derfor skulle det ikke være god kvinnepolitikk å videreføre denne. Undertegnede var en av mange som tok til motmæle og mente det ville være klokere å se framover. Blant annet pekte vi på en ny generasjon "80%-kvinner", gjerne velutdannede kvinner, som ved å redusere arbeidstiden til 80% når familiesituasjonen "krever" det, tar 6-timers dagen for egen regning.

Samtidig foreslås forbedringer i ordningen med såkalte omsorgspoeng, for at ikke tapet av besteårsregelen skal ramme småbarnsforeldre som ønsker å være hjemme eller redusere arbeidstida. Omsorgspoeng innebærer at man får pensjonsopptjening tilsvarende lønna, opp til en viss sum. Har man ikke hatt inntekt, fastsettes pensjonsopptjeningen på et bestemt nivå, som et minimum. Forbedringen består i noe bedre pensjonsopptjening, til gjengjeld kuttes perioden med et år fordi barna nå begynner på skolen som 6-åringer. Dette er dårlig erstatning for besteårsregelen, blant annet fordi det ofte er i de første skoleårene barna trenger mest oppfølging. Dessuten er nok omsorgspoengordningen til liten glede for de med lavest lønn, som hverken har råd til å gå hjemme eller bekoste 6-timers dag selv.

SVs representant i PK, og andre, har lagt vekt på minstepensjonsfella som kvinnefiendtlig. Det er særlig deltidsarbeidende kvinner som blir minstepensjonister, selv om de har jobbet "hele livet". Westhrin foreslo derfor å redusere antallet minstepensjonister, ved fjerne avkortingen mellom minstepensjonen og tilleggspensjonen. Dette er kjer-

nen i *Universell folketrygd*. Hvor mange færre minstepensjonister vi får på den måten, er uklart, men det er viktig å være oppmerksom på at de som tjener under et nivå tilsvarende dagens minstepensjon, ikke vil få høyere pensjon med dette forslaget, de vil bare slippe å betale trygdeavgift. I praksis vil det si skattelette til lavtlønnede. Det er bra, men hjelper dem ikke i alderdommen. De som *relativt sett*, vil få litt høyere pensjon med dette forslaget er de som har en gjennomsnittinntekt mellom minstepensjonen (2G, ca 110 000) og ca 170 000.

Det fremheves som dypt urettferdig at så mange kvinner betaler trygdeavgift uten at det gir utslag i pensjonsutbetalingene. Ut fra tanken om at vi sparer til egen pensjon kan man naturligvis se det slik, hvis minstepensjonen betraktes som en egen institusjon, løsrevet fra alderstrygden for øvrig. I utgangspunktet skulle minstepensjonen sikre de samme lavtlønnede gruppene mot *for lav* pensjon. Betrakter vi pensjonen som et trygdeordning, er ikke "fella" urettferdig, men en *konsekvens av minstesikringa*. Det er en av folketrygdens fordelingsmekanismer.

Ikke desto mindre kan det synes urimelig at lavtlønnede deltidsarbeidende kvinner, som helt sikkert tar mesteparten av arbeidet i hjemmet, ikke får uttelling for slitet i form av tillegg i pensjonen. Derfor kan det være grunn til å se nærmere på grensen for avkorting mellom minstepensjon og inntektspensjon. Dessverre ser det nå ut til at fjerning eller justering av avkortingsregelen blir brekkstang for innføring av et på andre måter usolidarisk pensjonssparingsystem.

Det virkelig kvinnefiendtlige i pensjonsreformen er den tette sammenhengen mellom inntekt/innskudd og pensjon. Så lenger kvinner tjener mindre enn menn, vil en slik pensjonsordning forsterke de økonomiske forskjellene mellom kjønnene.

Rettferdighet: Besteårsregel kontra alleårsregel

Da besteårsregelen ble innført, var den knyttet til tanken om *standardsikring*. Mange hadde en stigende inntektskurve gjennom livet. Hvis den levestandarden som faktisk var nådd ved pensjonsalder skulle være en slags målestokk for pensjonen, kunne ikke de tidlige lavlønnsårene ligge til grunn for pensjonsutregninga. I dag er besteårsregelen en sikring mot at perioder med deltid, arbeidsløshet, sykdom, midlertidig arbeid med dårlig lønn etc. får store konsekvenser for inntekten som pensjonist. Det gjelder både menn og kvinner. Med dagens ustabile arbeidsliv har alle bruk for slik sikring.

Når lavinntektsår unndras beregningsgrunnlaget, betyr det at to personer som har tjent like mye fram til pensjonsalder, kan ende opp med forskjellig pensjon. Noen synes det er urettferdig. For å illustrere det brukes eksempler, gjerne med en person som har hatt jevn lønn i minst 40 år – en såkalt sliter – mot en karrierist eller slendrian, som har hatt høy lønn i 20 år. Har begge disse tjent 10 mill, vil sliteren få 115.400 med dagens ordning, mens den andre vil på grunnlag av de 20 årene få 157.400 i året. At det i våre dager faktisk er svært få som har jevn lønn i 40 år, blir ikke lagt vekt på. Heller ikke at de med virkelig bratte lønnstiger, vanligvis havner langt over pensjonsgivende inntekt. Besteårsregelen har liten effekt for dem.

Livsløpsopptjening eller alleårsregel, har mer vidtrekkende konsekvenser enn at noen lavinntektsår får konsekvenser for pensjonen. Fjerning av besteårsregelen er kanskje det mest dramatiske enkeltforslaget i hele reformen, for den enkelte. Konsekvensen vil være merkbart på pungen for svært mange, men besteårsregelen representerer også et prinsipielt bolverk mot selve idéen om pensjonssparing. Den idéen er grunnleggende urettferdig og omvendt av sosialistisk rettferdighet.

Konklusjon: Fra alderstrygd til pensjonssparing – med folkets velsignelse?

Innvendingene over viser at pensjonsreformen ikke er noen økonomisk nødvendighet, men uttrykk for politiske ønsker og prioriteringer. Vi har råd til å videreføre dagens ordning, men flertallet på Stortinget ønsker tettere sammenheng mellom inntekt og pensjon. Ønsker folket også det? Etter mitt syn har de ingen grunn til det. Folk flest fortjener bedre og stadig flere innser det.

I politiske kretser har ønsket om og behovet for bred politisk enighet, eller konsensus, omkring pensjonsreformen vært understreket. Det sier seg selv at dersom forutsigbarhet er et mål, bør ikke en reform vedtas mot noen opposisjon av betydning. Da er risiken for nye reformer eller reversering, stor. Ikke desto mindre vedtok Stortinget 26.mai 2005, prinsippene for en pensjonsreform som i hovedtrekk følger PKs opplegg, mot SVs stemmer og kritiske innvendinger fra FrP. Resultatet er at Folketrygdens alderspensjon tar noen kraftige skritt i retning av et pensjonssparingssystem. Aldertrygden svekkes uansett hvordan den endelige utforminga av reformen blir. Det skjer fordi det stadig er mange som ikke er klar over det og fordi saken egentlig er avgjort før valget. Dessuten trøster mange seg med at obligatoriske tjenstepensjoner vil kompensere for kuttene i alderstrygden. Det kan vise seg å bli en mager trøst, men den diskusjonen får vi komme tilbake til.

Demografi og politikk

Av Anders Ekeland

Tvinger eldrebølgen oss til å reformere pensjonssystemene i Europa? Det meste av det man leser fra "offisielt" hold starter med å slå fast med gru at det blir stadig færre yrkesaktive til å fø på stadig flere eldre. Her på berget opplevde vi at prognosene for eldrebølgen ble dystre fra Pensjonskommissjonen (PK) sin foreløpige innstilling i september 2002 til den endelige i januar 2004. Det skyldes at PK i den endelige innstillingen brukte nye prognoser som de hadde bestilt fra SSB. I disse prognosene videreføres den økningen i forventet levealder ved fødsel vi har hatt i perioden 1970-2000 uten en allsidig drøfting av hvorvidt forutsetningene for prognosene fortsatt vil gjøre seg gjeldende. Siden det ikke er mer å hente ved å redusere barnedødeligheten, lite når det gjelder død i ung alder, kan gjennomsnittlig levealder bare øke ved at vi blir mye eldre. I følge de høyeste anslagene fra SSB vil mange av oss praktisk talt bli godt over hundre år gamle. PK la seg ikke på det alternativet, de var litt mer moderate, men med en forventet levealder ved (fødselen) på hhv. 92 og 95 år i 2100, så er det fortsatt mange som blir godt over hundre. Ikke bare noen få som i dag.

Mange som forstår seg på demografi var kritiske til disse beregningene, blant dem Jan Mønnesland i Utdanningsforbundet¹. SSBs ny beregninger kunne lukte litt av bestillingsverk. Hvorfor skulle en revidere prognosene akkurat i forbindelse med PKs rapport?

¹Jfr. Temanotat 1/2004

Hva hadde forandret seg siden 1999? Hvis ikke levealderen økte så sterkt ville mye av innsparingsbehovet forsvinne. Derfor ga Utdanningsforbundet SSB i oppdrag å lage nye prognoser, basert på forutsetninger de mener er mer realistiske. Disse beregningene viser hvor følsom anslagene på størrelsen av eldrebølgen er for ulike forutsetninger². Metodene til SSB lar seg også diskutere.

Det som alle kan være enige om er at mange faktorer er med på å avgjøre hvor gamle vi blir, ikke minst livsstil, forurensing, trafikk, resistente bakterier og medisinsk utvikling. Det er forhold vi kan påvirke, men det er vanskelig å forutsi hva som blir nettoeffekten. Det kan skje medisinske gjennombrudd, det kan komme epidemier vi er maktesløse overfor. Derfor er alle befolkningsprognoser høyst usikre.

Bor det 3,5 eller 10,5 millioner i Norge om hundre år? Det faktum at anslaget for befolkningen spriker med sju millioner mennesker viser at usikkerheten er stor³. Det eneste redelige er å ta det som utgangspunkt. Det er ikke sikkert at de dystre spådommene slår til – at vi blir hundre år – og det er et viktig å slå fast. På den andre siden må venstresida ta høyde for at jo større gjennomslag vi får for politikken vår, jo lenger vil folk leve. Bedre arbeidsliv, miljø og forebyggende helsestell – alt tenderer til å øke levealderen og redusere forskjeller i levealderen mellom ulike befolkningsgrupper.

²Jfr. Temanotat 10/2004

³Jfr. "Hvor mange blir vi i 2100?", H. Brunborg og I. Texmon, Samfunnsspeilet nr. 3, 2003

per. Venstresida jobber hardt for å få vekk forskjellen mellom Oslo Vest og Oslo Øst. Derfor er det klokt av venstresida å foreslå at en vurderer pensjonssystemets bærekraftighet hvert tiende år. Vi vil ha “pay as you og” og “decide as you go”. Da har vi demokratisk kontroll over både fordelingen mellom arbeidende og pensjonister, og ikke minst fordelingen mellom pensjonistene.

For vedtak av delingstall – som en “automatikk” i pensjonssystemet er å frata oss demokratisk styring. Derfor bør vi ikke akseptere at den demografiske usikkerheten blir brukt som argument for å innføre et pensjonssystem som gir de eldre en mindre del av den framtidige samfunnskaka enn de har i dag. Det er noe som må vurderes med jamne mellomrom. For det andre; dersom det skal strammes inn – hvorfor skal de med lavest inntekt og mest slitsomme jobbene rammes hardest? Hvorfor skal veksten i deres konsum begrenses? De (rike) og friske som driver levealderen i været blir vinnerne, og de ikke på langt nær så rike blir taperne. Det hjelper lite å skrive spalte opp og spalte ned hvis en ikke ser at disse spørsmålene er politiske⁴ ikke bare demografiske. Det er ingen objektiv grunn til at en kraftig økning i andelen pensjonister i forhold til yrkesaktive skal føre til private pensjonsforsikringer eller tette sammenheng mellom innbetalinger og pensjon i Folketrygden. Dette dreier seg om politikk, ikke demografi. Hvorfor skal de eldre få mindre – bare fordi det blir flere av dem?

⁴En artikkel av professor i demografi, Nico Keilman, “Pensjonskommissjonen bør ta usikkerhet i befolkningsutviklingen alvorlig”, Økonomiske analyser 2/2003, er et av mange eksempler på et lite bevisst forhold til grensen mellom fag og politikk.

LO om pensjon – den gang

Av LO

Det kan være nyttig å friske opp hva LO mente om pensjon våren 2004 da Pensjonskommisjonens innstilling var lagt fram. I juni 2004 signerte Gerd Liv Valla og LOs sjefsøkonom Stein Reegaard en høringsutalelse – som i sin ånd og bokstav går mot det pensjonsforliket som Valla nå ett år etter er så fornøyd med. Vi har tatt fram de delene av uttalelsen vi finner mest interessante.

Redaksjonen

Hovedsyn

Som i andre viktige samfunnsspørsmål, dreier den politiske kampen seg om hvilken rolle private løsninger og markedet skal spille. Folketrygdens prinsipper representerer den desidert mest kostnadseffektive måten å organisere et pensjonssystem på. En lavere Folketrygd, slik PK legger opp til er det forsikringsbransjen og aksjeeierne som profiterer på. Trygghet, likhet og stabilitet vil måtte ofres. Hvor kraftfullt det norske systemet er i så måte, oppdager en lettest ved å sammenlikne med andre land. Der er pensjonsinntektene mer ulikt fordelt. Og der markedet har hatt størst gjennomslag, i USA og Storbritannia har millioner av arbeidstakere tapt hele eller deler av sine pensjonspenger som følge av ustabilitet i pensjonssystemene.

Folketrygdens rolle, mer enn statsfinanser

Innstillingen følger en internasjonal tendens, der finansmarkedets interesser fremmes under dekke av mer anstrengte statsfinanser. Dette innebærer mer privatisering, økte inntektsforskjeller og større makt til finansmarkedenes logikk og interessenter. Aksjeeierne vinner, de brede arbeidstakerinteresser taper særlig blant kvinner. I tillegg til å få et samfunn med større økonomiske og sosiale motsetninger, får vi et dårligere fungerende arbeidsmarked og en mindre effektiv økonomi.

Fordelingsprofil

Et hovedformål med pensjonssystemet er å gi en jevnere og mer sosial profil på inntektene i pensjonisttilværelsen enn det markedskreftene ville gi. [...] Dette hovedargumentet innebærer også at en skal være tilbakeholden med å introdusere mer av den logikk som er på fremmarsj i pensjonsreformene verden rundt og som PK er betydelig påvirket av. Denne går ut på å styrke forbindelsen mellom inntektsopptjeningen i arbeidslivet og i kapitalmarkedet. Da får man jo mer av den logikk pensjonssystemet i utgangspunkt skulle skjerme pensjonene mot. På noen punkter kan imidlertid en slik justering være velbegrunnet og ikke stå i strid med fordelingshensynet.

Seks momenter til et systemkritisk perspektiv på pensjonskampen

Av Anders Ekeland

En viktig del av enhver debatt er debatten om premissene for debatten. Ikke minst hva som oppfattes som problemet. Det fortelles at alle partiene i en valgdebatt på syttitallet på Menighetsfakultetet i Oslo fikk spørsmål om hva de ville gjøre for å motarbeide sex før ekteskapet. KrF kom med sitt velkjente budskap, de andre lirte av seg noen halvkvedede viser. Bare Hilde Bojer fra SV svarte kontant: "Absolutt ingen ting". I den delen av pensjonsdebatten som vi har bak oss skulle jeg mange en gang ha ønsket tilsvarende bramfrie svar.

Når "skrekks scenariet" med en nedgang i antall yrkesaktive per ikke-aktiv fra rundt 4, til 2,7 til 1,6 som er en del av standardliturgien i slike debatter så burde SVere og RVerer ha sagt: "Vi håper å få det tallet enda lavere gjennom å prioritere raskere bærekraftig teknologisk utvikling! Det vil legge grunnlaget for en radikalt kortere arbeidsdag, med alle de fordeler det har." I stedet for er vi i en situasjon hvor SVs toppledelse og deler av partiet har godtatt premissene for debatten, hva som er utfordringene, problemene innenfor hvilke rammer løsningen må søkes. RV har ikke godtatt disse premissene, men har i tråd med m-l bevegelsens tradisjon satt sin lit til brødkampens radikaliserende virkning. Derfor ofte blir rester av sosialdemokratisk ideologi den plattformen for kritikken av pensjonsreformen. Hvis debatten om folketryg-

den *bare* blir en debatt om forholdet mellom folketrygd og tjenestepensjon, om "forbedret" alleårsregel mot besteårsregel. Hvis det bare blir en *teknisk* debatt så vil venstresida tape den debatten. Da vil "modernisert", "rettferdig", "ansvarlig", "universell" og "solidarisk" surre rundt i alle medier og hoder. Det fører lett velgerne over til det forståelige, det trygge, dvs. til AP og FrP. Spesielt FrP har vist stor evne til å framstå som folketrygdens og besteårsregelens forsvarere nå som de har trukket sitt primære forslag⁵. Det er også en viss fare for at venstresida sjøl blir for opptatt av diskusjoner om hva som "lønner seg", for kvinner i lavtlønnsyrker, for mannlige slitere, om hva som blir effekten av pensjonspoeng for omsorgsarbeid, om studenter bør få pensjonspoeng. Ulike deler av fagbevegelsen har ulike interesser og nettopp disse motsetningene kan AP og høyresida utnytte. Ikke at disse diskusjonene ikke er viktige. Det er de, men det er nødvendig å heve blikket litt, sette de enkelte momentene inn i en større systemkritisk sammenheng. Denne artikkelen er ment som et bidrag til det.

1 Eldrebølge eller høyrebølge?

Det faktum pensjonskommisjonens forslag til profil vil gi mer pensjon til de høytlønnede Norge og dermed ville *øke* pensjonsutgiftene.

⁵Se for eksempel Klasskampen 28/4-05, intervju med Siv Jensen med tittelen "Ut mot LO kutt"

Noe tydeligere bevis for at det ikke var omsorgen for pensjonsutgiftenes andel av BNP som motiverte pensjonsreformen skal en lete lenge etter. En kan undre seg om hvorfor ikke SV har hamret løs med det argumentet⁶. Det er i lys av dette en må se delingstall, indeksering. Disse kuttene er innført etter at man foreslo en omfordeling til de rike. At denne endringen i profilen *ikke* ble vedtatt i Stortinget endrer ikke forståelsen av hva som var det grunnleggende motivet for reformen de rikes kamp mot de omfordelingsordninger arbeiderbevegelsen har kjempet fram.

2 Lønnsforskjeller til evig tid?

Venstresidas taushet om lønnsforskjellene har vært brølende. I pensjonsdebatten er mange langt mer forarget over at de høytlønte får høy pensjon om noen tiår, enn at de får altfor høy lønn i dag. Hvor for sier man ikke at FrPs modell med flat pensjon hadde vært den aller beste hvis lønningene hadde vært like og at det er noe man jobber for? For hvis det ikke var slik at forskere tjente uforskammet mye bedre enn førskolelærere så hadde ikke diskusjon av profilen, av bestårsregelen, av forholdet mellom folketrygd og tjenstepensjoner vært så viktig. Vi hadde alle vært i samme båt, og blitt løftet opp og ned i takt med kapitalismens konjunkturer.

Et prinsipielt syn på hva som er riktige lønnsforskjeller har venstresida aldri hatt. Mange har et riktig instinkt, at de lavtlønte bør heves, at forskjellene ikke bør være "for store". Men det er langt fra en slik pragmatisme til et empirisk og teoretisk forankret syn på hva lønningene bør være. Og dermed er det vanskelig å gå offensivt ut med et nytt, helhetlig syn på hvor store lønnsforskjellene

bør være. Det er nemlig typisk for sosialdemokratisk politikk at man istedenfor å gjøre noe med markedskreftene slik at de ikke skaper så store lønnsforskjeller lager ordninger som forsøker å oppveie den skeivfordelinga som kapitalismen spontant skaper. Slike ordninger skaper fort innfløkte regelverk, "byråkrati" som i sin tur gir næring til både Høyre og FrP. Man trenger ikke sosial boligbygging hvis lønningene er jammere, man trenger dermed ikke å dokumentere, behovsprøve og kontrollere. Veiprising og grønne skatter slår ikke usosialt ut hvis inntektsnivået er likere.

3 Kan man spare til pensjon?

Venstresida har helt riktig forsvart løpende skattefinansiert pensjon (pay as you go), men altfor ofte i motsetning til "privat pensjonsparing". Her er det nødvendig med en opprydning i begrepene. Enten vi er i steinalderen eller i den nye økonomien pensjon og andre overføringer dreier seg om hvor stor andel av den løpende produksjonen som ulike grupper i samfunnet skal ha⁷. Hvor mange sydenturer, halvlitere, hus og biler skal hhv. yrkesaktive, studenter og pensjonister kunne kjøpe. Men hvis de pengebaserte kravene overstiger produksjonen får vi inflasjon og dermed hjelper den nominelle verdien lite. Ved konkursen i Enron tapte mange av de ansatte mesteparten av sin pensjon. "Oppsparte midler" kan forsvinne som dugg for solen. "Oppspart gjeld" også heldigvis. Vi kan ikke individuelt spare i realøkonomisk forstand annet enn ved å fylle fryseren mhp. alderdommen.

Men ikke i noe samfunn har kornlagre, stabbur med spekeskinker vært viktig for å sikre alderdommen. De eldre som alle andre må

⁶Se Temanotat 1/2004 fra Utdanningsforbundet for en mer detaljert drøfting av dette. http://www.utdanningsforbundet.no/UdfTemplates/Page____10694.aspx

⁷For en mer utførlig argumentasjon for nødvendigheten av å holde orden på forholdet mellom realøkonomi og pengefetisjisme, se Elizabeth Nygaard, "Del eller dø. Fut eller fond som de gamles forsvarer", i Radikalt Økonominettverk sin skriftserie 1/2003.

leve av den løpende produksjonen. Sparing er å bruke brød og øl på å fø på personer som utvikler redskaper og teknologi som gjør at vi kan produsere mer i framtida. Det er denne fantastiske evnen til å revolusjonere produktivkreftene, til å øke produksjonen som gjør kapitalismen så seiglivet og som gjøre det meningsfylt å "spare". Vi får stadig nye fikse produkter og de blir billigere og billigere. Vi trenger færre og færre arbeidstimer og arbeidere for å brygge øl, for å smelte stål, for å lage biler og bærbare PCer. Den virkelig viktige diskusjonen er hvor mye vi bør avstå fra løpende konsum for å bedre framtidig konsum, gjøre det framtidige konsumet bærekraftig.

4 Ungdomsarbeidsløsheten det virkelige problemet

En viktig lakmus test på ulike syn i pensjonsdebatten er om ungdomsarbeidsløsheten er et tema. Saken er at de industrialiserte land siden midt på syttitallet har kjempet med en kronisk arbeidsløshet, ikke minst en kronisk ungdomsarbeidsløshet. I hver eneste stagnasjonsperiode, ved hver eneste bedriftsnedleggelse så sender vi de eldste arbeidstagerne over i pensjonistenes og fortsatt mangler vi ikke et eneste produkt. Det er nok av øl, trykksaker, biler, TV-programmer, restauranter, sjukehus og skoler. Arbeidsproduktiviteten vil fortsette å stige, ikke minst pga. økt bruk av IKT. I år 2000 var ledighetsraten blant de unge om lag 16 prosent i EU, det dobbelte av gjennomsnittsraten⁸. Det problemet som vi har i dag med å sosialisere de unge inn i arbeidslivet og som svært ofte fører til at vi støter ut de eldre arbeidstakerne - vil heller øke enn avta. SVs egen "ungdomsgaranti" et av mange tiltak som fører til nettopp det.

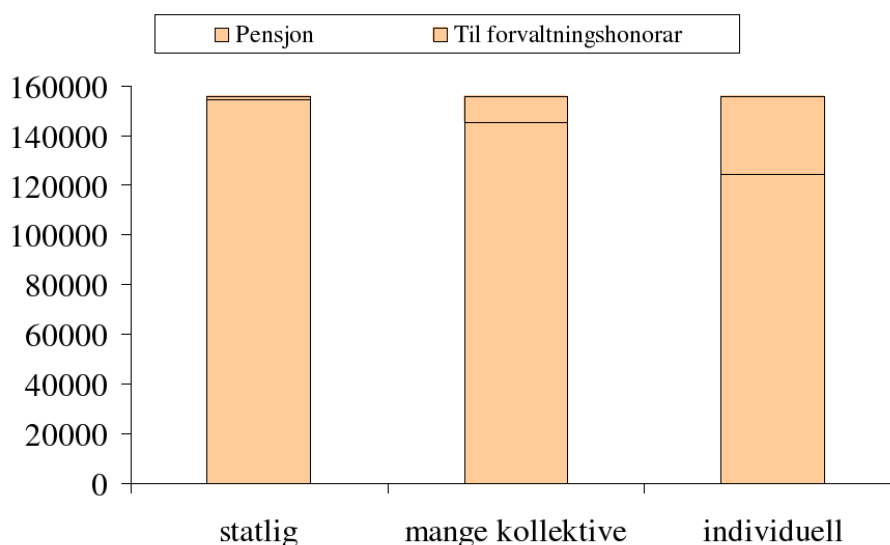
⁸Se omtalen av forskningsprosjektet "Ungdom, ledighet og marginalisering i Europa" ved Torill Hammer, http://www.ssb.no/vis/06/arbeid/publ_samf.shtml

Men for sosialister er det et mål at vi skal bruke minst mulig av livet i "nødvendighetens rike", at det skal være likest mulig betalt og likest mulig fordelt også mellom generasjonene. De friske eldre bør (få lov) til å arbeide. Småbarns foreldre bør kanskje passe mer på ungene sine.

I tillegg til ungdomsarbeidsløsheten kommer 300.000 uføretrygdede som under andre forhold kunne ha vært i arbeid. Det er ikke de eldre som er problemet, men kapitalismens elendige evne til å fordele nødvendig og ønsket arbeid på en fornuftig måte. Dessuten er det jo ikke gitt at alle de som i dag jobber er der de virkelig trengs. Overvåkingspoliti, militære, reklamebransje, prester i tomme kirker, hærskarer av informasjonskonsulenter, vektere her er det en del "fett" å ta av. Ikke minst i finansbransjen. Det er bare å heve lønningene skikkelig i eldreomsorgen og senke dem dramatisk i finansbransjen. Vanskelig ja, men oppgaven må stilles klart og skarpt. Pensjonsdebatten er en god anledning. De som jobber med de eldre gjør garantert noe nyttig. Det samme kan man ikke si om all verdens analytikere og fondsmeglere. Det er jo allmen enighet om at individuell sparing i fonds drar med seg store transaksjonskostnader i form av administrasjon, risikovurdering. I et vedlegg til pensjonskommisjonens innstilling anslår professor A. Rødseth disse kostnadene til en ikke ubetydelig andel av "oppsparte midler"⁹. Bak disse "kostnadene" skjuler det seg dyr golf, ekte Rolexer, dyre restaurantbesøk, privatskoler for barna, ufattelig dyre hytter på Sørlandet Og hva får vi igjen for det "analyser" som er av liten verdi og skaper null verdi. Terningkast er like god analyse av hvilke aksjer man skal satse på. Figur 1 nedenfor er tatt fra LOs informasjon om hva de ulike måtene å "spare" koster.

⁹

Se Pensjonskomiteens innstilling, NOU 2004:1, s. 364.

Graph 1: Kilde: LO Stein Reegård.

5 Hvor rike kan vi bli?

Det er helt riktig som venstresida påpeker at vi kommer selv med Pensjonskommissjonens forholdsvis nøkterne anslag til å være mye rikere om femti år. Vi er blitt mye rikere på de siste femti åra. Fedme er blitt et mye større problem en fattigdom. Med en så stor effektivitetsøkning er det ikke noe problem å fordele litt mer til pensjonistene eller til de unge, eller til barnefamiliene, eller til de lavt lønte uten at noen får noen merkbar nedgang i levestandarden. Det vi fordeler er rikdom.

Av den grunn bør OECDs evige klagesang om "Aging Societies and the Looming Pension Crisis" bli tatt med et par håndfuller med salt. Spørsmålet er hvordan vi styrer velstandsutviklingen. Skal ungdommen drikke enda mer Cola? Skal de middelaldrende drikke enda mer rødvin? Skal vi kjøre rundt i enda flere biler? Skal vi få tre- og firebilsfamilien? Det er helt nødvendig å gå mot kutt under dekke av demografi som rammer de eldre. Det er også helt nødvendig å rette søkelyset mot hva slags rikdom vi vil ha, ikke bare hvor

mange tusen vi taper, men også reise debatten om hva det betyr å bli dobbelt så rike. Det er også viktig for å vinne pensjonsdebatten.

6 Besteårsregelen, bevegelsen og målet

Den 21. desember 2004 var Kristin Halvorsen på forsida av Klassekampen med "Forkast besteårsregelen". Heller ikke Bjørgulv Braanens signerte leder tok besteårsregelen i forsvaret. Braanen var mer opptatt av å gi realpolitiske råd til SV og SP

Men hva er besteårsregelen? Jo, det er omfordeling. Besteårsregelen har viktige elementer av fra enhver etter evne til enhver etter behov. Eller "effektiv og solidarisk risikospredning" som vi kanskje burde kalle det i dag. Besteårsregelen peker i retning av at i et godt og effektivt samfunn tar vi vare på hverandre i gode og onde dager. Besteårsregelen peker mot målet, mot sosialismen, mot kommunismen. Besteårsreglen jamner ut, den oppfordrer alle til å yte uten at man blir straffet for arbeidsløshet, sviktende helse, omsorgsoppgaver, omskolering alt som kan inntreffe selv

den beste. Besteårsregelens indre logikk, bryter fullstendig den individualistiske illusjonen til det forsikringsmessige “man får det man har betalt inn” og “den som ikke betaler inn skal ikke få pensjon”. Det er samme logikk, samme økonomiske “teori” som hevder at det egentlig ikke finnes “ufrivillig” arbeidsløshet. Men kan alltid få en jobb hvis man bare går langt nok ned i lønn ...

Når SV-ledelsen ikke skjønnte betydningen av besteårsregelen så klarte man heller ikke skape den bevegelsen som hadde vært mulig. For en snever teknisk diskusjon om besteårsregelen tjener menn eller kvinner mest på den overser fullstendig den allmenne utjæmnende effekten. Overser hvilken utfordring besteårsregelen er til den nyliberale, nyklassiske teorien og hvor viktig en slik regel er i et humant samfunn. Besteårsregelen er sjølsagt ikke noe allment, blodfattig “politisk korrekt” prinsipp. Som alltid er viktige prinsipper knyttet til reelle materielle effekter ellers hadde de ikke vært viktige. For som Mønnesland i Utdanningsforbundet utrykker det i “Pensjonsreformen. Status etter Stortingets behandling av pensjonsmeldingen”:

Endringen fra en besteårsregel til en alleårsregel virker sterkt usosialt, det er en overføring fra 90 % av befolkningen til de 10 % rikeste. Reduksjonen for de aller fleste lønnstakere med lave og midlere inntekter er merkbar, og kan lett komme opp i 10-15 % i forhold til dagens ytelsesnivå (for enkelttilfeller langt mer enn dette). (Temanotat 1/2005, s. 19)

Hvordan det å forkaste besteårsregelen kunne tjene kampen mot fattigdoms- og forskjells-Norge er ikke lett å forstå.

Omkamp?

Venstresida foran omkampen

Av Redaksjonen

LO-kongressen og Stortingsbehandlingen betød slutten på første fase i pensjonkampen – som vi tapte. Vi fikk ikke utsatt behandlingen. Stortinget behandlet saken i vårsesjonen, rett før et stortingsvalg. Vi fikk ikke forhindre at AP inngikk et “råttent” kompromiss med høyresida. Alle de viktige systemendringene vedtatt: alleårsregel, delingstall, indeksering. Det er fortsatt en god del uavklarte spørsmål. Det er et tve-egget sverd. På den ene siden er det mulig å oppnå visse forbedringer, på den andre siden vil det politiske fokuset sannsynligvis trekkes bort fra de prinsipielle spørsmålene og handle om bagateller. For eksempel må man i den videre debatten ta stilling til tre temmelig like fordelingsprofiler, som alle ligger tett opp til den profilen SVs nestleder Henriette Westhrin foreslo i Pensjonskommisjonen, kalt “Universell folketrygd”. Isolert sett kan vi være fornøyd med det, men “Universell folketrygd” tilfredsstillende heller ikke SVs pensjonspolitiske krav.

Partiledelsen i SV har lovet omkamp om pensjon. Hva det innebærer er uklart. Uansett kan det være nyttig å starte med å diskutere hva som kunne ha vært gjort annerledes. Det kan gi oss lærdom om hvordan vinne omkampen. Kunne vi ha kommet bedre ut av første fase? Vi tror det. Venstresida og SV hadde muligheter for å få utsatt behandlingen til høsten og til å gjøre pensjon til et sentralt spørsmål i valgkampen. Det kan fortsatt bli et viktig tema i valgkampen hvis SV, det vil i praksis si ledelsen, vil det. Venstresida har stor folkelig

støtte for å unngå forverring i pensjonene, både hva angår størrelsen på pensjonene og ikke minst, den sosiale profilen. Men i denne omgang klarte vi ikke å hente ut dette potensialet. Det gjelder alle de ulike strømningene og nettverkene på venstresida.

LO piskes på plass av Arbeiderpartiet

Paradoksalt nok plasserte LO seg til venstre for alle stortingspartiene (inkludert SV) når Pensjonskommisjonen (PK) lanserte sin innstilling. En av de viktigste faktorene bak LOs holdning var kommisjonens rabiate angrep på ordningen med avtalefestet pensjon (AFP). I tillegg spilte nødvendigheten av å forsvare av bruttopensjonsordningene i offentlig sektor en viktig rolle. Endel av premissleverandørene til LO i denne saken, deriblant sjefsøkonom Stein Reegård, tok også viktige skritt i retning av et systemkritisk oppgjør med det nyliberalistiske analytiske grunnlaget for PK. LOs radikale posisjon kom blant annet til uttrykk i en uttalelse vedtatt sommeren 2004 og i en lang rekke vedtak fra ulike forbund. For Arbeiderpartiet, som var dypt begravd i PKs logikk, representerte LOs venstrelinje et åpenbart problem. Når partiets programkomité i desember 2004 la fram sin innstilling om pensjonsspørsmålet la de derfor vekt på å komme LO i møte på organisasjonens tre viktigste krav: Fortsatt AFP, fortsatt bruttoordning i offentlig sektor og tjenstepensjon for alle i framtida. Med disse elementene på plass, sluttet LO-lederen opp om

innstillingen, og gikk direkte videre på oppgaven med å sikre flertall for AP-linja på LO-kongressen.

Månedene som fulgte ble brukt effektivt. På møtet i LO-sekretariatet i april ble innstillingen på pensjonsspørsmålet til kongressen lagt fram, og var til forveksling lik Arbeiderpartiets standpunkt. Bare to sekretariatsmedlemmer stemte mot: Leder i Transportarbeiderforbundet Per Østvold og leder i FO Randi Reese, begge markante SVere (En tredje motstander, forbundsleder Hans O. Felix fra El-og IT-forbundet var ikke til stede på dette møtet). På tross av ytterst radikale tidligere vedtak fra diverse forbund, blant annet fra det mektige Fagforbundet, hadde partipisken gjort jobben. Nesten samtlige forbundsledere var på plass. Og partipisken fortsatte sitt arbeid på selve kongressen hvor flere av delegatene ble satt under kraftig press. Allikevel var motstanden sterk. Pillen måtte sukres med formuleringer om å se på skatteøkning for å opprettholde dagens pensjonsnivå før LO-ledelsen oppnådde flertall. I den avgjørende avstemmingen om delingstall stemte 189 for mens 121 stemte mot.

Det kunne vært skrevet en egen artikkel om ulike interesser og prioriteringer innenfor fagbevegelsen.

Debatten i SV

Interne forhold i SV har hatt avgjørende betydning for pensjonskampen, - et tungt ansvar å bære. Det tar mye tid og krefter å lage en god debatt. Pensjon er et komplisert spørsmål i seg sjøl, med sin egen sjargong, men ikke minst og fordi det er mye tåkelegging av enkle sammenhenger. Dermed tar det tid å trenge igjennom. Diskusjonen i SV kom ekstra seint i gang fordi ledelsen ikke ønsket noen diskusjon om de grunnleggende premisser for PKs arbeid. De ønsket å delta i den politiske prosessen som et "ansvarlig parti", tyde-

lig påvirket av mulighetene for et kommende regjeringssamarbeid. Kampen startet da kommisjonens innstilling forelå. SVs representant i PK, Westhrin, godtok alle de nyliberale premissene til PK ukritisk. Westhrin og SVs toppledelse lå til høyre for LO i sin retorikk. De gikk mot besteårsregelen fordi den bidrar til "å svekke og utydeliggjøre sammenhengen mellom innbetalte trygdeavgifter og opptjent pensjon" som det heter i Westhrins dissens¹⁰. De lå til høyre for Utdanningsforbundet i synet på demografi og samfunnsøkonomi. Det tok tid før partiorganisasjonen fikk reist en intern alternativ pensjonsdebatt, i tråd med den opposisjonen som vokste fram i utenomparlamentariske fora.

Det beste en kan si om Westhrins dissens, er at det var en dissens. Det bremsset den parlamentariske prosessen og ga tid og rom for videre debatt. Med våre dagers tabloide media satt folk etter hvert igjen med inntrykk av at SV "var mot". Det åpnet også for debatten internt i partiet. Westhrin-linja vant stadig mindre gehør. På sentralstyremøtet i januar 2005 tok tre medlemmer dissens. De mente partiet måtte gå mot kutt og for besteårsregel Pensjonsreformen ble karakterisert som høyrepolitikk. På landstyret i februar fikk denne "mindretallslinja" enstemmig tilslutning. Dermed var utfallet på landsmøtet gitt.

Den usunne enstemmigheten – og regjeringsspørsmålet

I SV – hvor demokrati er et fundamentalt begrep – er en slik enstemmighet usunn. Hadde Westhrin, Djupedal og Halvorsen skiftet syn på besteårsregelen, på nødvendigheten av innstramning, på eldrebølgen? Få ting skaper slik politikerforakt som når politikere uten å lee på et øyelokk, dvs. uten kritisk refleksjon, endrer standpunkt. At Gerd Liv Valla under-

¹⁰NOU 2004:1, s. 164

skriver en meget radikal uttalelse om pensjon, for så å glemme den som om hun hadde framskreden Alzheimer, er omtrent hva vi venter oss fra den kanten. Man blir ikke leder i LO hvis man ikke kan fortrenningens edle kunst!

Men noe av meningen med et sosialistisk parti er nettopp å vise at rasjonell saklig debatt er mulig. At man kan lytte til argumenter og så forandre mening. Men da skal man virke troverdig. Man må kunne forklare hvorfor man har endret standpunkt, eller erkjenne at man bøyer seg for organisasjonens vilje. I en slik situasjon bør man la tilhengere av flertallslinja fronte saken. 'If you can't beat them, join them' er ikke alltid en god strategi. Det blir gjennomskuet. Dermed uteblir også den ønskede effekten, nemlig å framstå som samlet og styrket. Stoltenberg og Bondevik behøver ikke ta SVs standpunkt så tungt. De vet at toppledelsen i SV ikke er tilhengere av besteårsregelen og lunkne i kampen mot kutt. De ser at partiledelsen i SV ikke jobber aktivt for å få omgjort stortingsvedtaket, men konsentrerer seg om fordelingsprofilen innfor de fastlagte rammene. I pensjonssaken er SV ingen stor trussel.

Halvorsen nevnte ikke pensjon i sin tale til LO-kongressen. Det var ikke overraskende – men det kan ha vært avgjørende. På samme kongressen snakket Stoltenberg pensjon til gangs. Det er vanskelig å være aktivist for en politikk man ikke er enig i, men nettopp derfor er det viktig å bekjempe konsensuskulturen i partiet. SV hadde ikke blitt reelt sett svekket i pensjonsdebatten om Halvorsen, Westrin og Djupedal hadde dissentert. Tvert om – det hadde satt fart i både den partiinterne og den eksterne debatten. Det hadde både SV og saken vunnet på

Kunne andre i partiet handlet annerledes? Vi vil peke på to forhold. Dels tausheten fra stortingsrepresentanter som åpenbart har hatt et annet syn på pensjonsreformen enn Wes-

thrin & co, dels den manglende viljen til å fremme kontroversielle forslag. Begge deler må knyttes til enstemmighetssyndromet og begge deler later til å være uttrykk for manglende forståelse for egen påvirkningskraft. Dersom sentrale aktører i det politiske liv skal vente på signal fra "massene" før de markerer standpunkt, *må* det gå som det har gjort nå: Vi er for seint ute.

Det later til å ha bredt seg en kultur i SV hvor en ikke fremmer motforslag – hvis man tror man taper, eller får liten oppslutning. De som reiste kampen mot SV-ledelsen fram mot landstyremøtet i mars var folk med bakgrunn i LO – som Per Østvold og Ingunn Gjerstad. På partiets landsmøte i april burde et kjernesporsmål vært om SV skulle stille et ultimatum når det gjaldt å utsette behandlingen av pensjonsspørsmålet til etter valget. Et slikt krav om utsettelse ville *ikke* innebære at AP skulle skifte standpunkt, bare at de skulle utsette behandlingen til høsten. Et demokratisk krav som mange kunne slutte opp om – uansett syn på besteårsregel, nødvendigheten av kutt osv. AP trengte absolutt ikke å miste ansikt om de gikk med på dette kravet. De kunne fortsatt – og ville trolig – ha laget et kompromiss med Høyre og Krf til høsten. Men for SV ville det å markere styrke både på spørsmål om demokrati¹¹ – og mot PKs forslag. Det hadde vært veldig vanskelig for alle dem som genuint ønsker et regjeringsskifte å forstå hvorfor AP ikke kunne komme SV i møte i denne saken.

Kort sagt, SV hadde mange gode kort på hånda. Men her nølte mange og slike forslag ble ikke fremmet på landsmøtet. Man gikk sjølsagt inn for å utsette behandlingen, men uten å sette makt bak kravet. Klar mel-

¹¹Det er typisk for vår tid hvor man så redd for dalende politiske interesse, for "individualisering" – at man glatt lar en stor sak bare bli behandlet av elitene. Det sier noe om dybden i kritikken av det representative system.

ding til AP fra SV landsmøtet ville ha betydning mye for å få pensjonssaken fram i media. Ikke noe er bedre stoff for tabloidene enn konflikter innen det rød-grønne alternativet. SUs vedtok i april en utmerket uttalelse hvor det heter at: "Et slikt pensjonssvik [fra Ap] er etter SUs mening uforenlig med det planlagte regjeringalternativet av SV, Sp og Ap. Det vil dempe entusiasmen for og troen på at en ny politisk kurs er mulig, og det vil ødelegge en hver troverdighet for at sentrum/venstre-alternativet skiller seg vesentlig fra den sittende høyre-regjeringa."¹². Dessverre kjørte SU'erne ikke saken videre i sentralstyret og landsstyret. Man tok ingen dissenser. Dermed kom heller ikke debatten om å sette makt bak kravet om utsettelse opp, og uten debatt ingen opinion, og uten opinion – business as usual. Hvis pensjon virkelig er viktig må SV vise det nå ved å sette ned foten. SV må være villig til "å ta en Kings Bay" i viktige saker. Dette var en sjeldent god anledning.

RVs rolle

RV utnyttet ikke i særlig grad det sørgelige faktum at Westhrin godtok alle de nyliberale premissene til PK ukritisk, og at SVs toppledelse støttet henne og lå til høyre for LO i sin retorikk. Hvorfor RV ikke utnyttet dette til å slå en kile inn i SV krever en analyse i flere ledd som ville gå ut over rammene for denne artikkelen og dreier seg om RVs strategi og taktikk i forhold til SV. I et kommende nummer av KonturDebatt – etter valget - vil vi komme tilbake til RVs rolle på venstresida, som en del av oppsummeringene av valget. Som vanlig gjorde folk med bakgrunn i RV en solid innsats: Arne Byrkjeflot, Siri Jensen, Arne Rolijordet, Bjørgulf Claussen mm.

¹²http://www.su.no/publications/1_20050511161824_Landsstyrefrasegner_samla.doc

Men partiet RV var mindre synlig – og veldig lite farlig for SV. Torstein Dahle kom med noen oppfordringer og gratulerte SVs landstyre med vedtaket om å gå mot kutt, dvs. å gå mot Westhrin. Rett før behandlingen i Stortinget skrev Torstein Dahle et åpent brev til Kristin Halvorsen om å stille ultimatum til AP og SP for å hindre at Stortinget avgjør prinsippene i pensjonsreformen rett før et stortingsvalg. Men Klassekampen mente da at det ikke var interessant nok til å trykke det. Alt i alt, RV fikk ikke SVs medlemmer i tale i denne saken. Det svekket muligens kampen..

Pensjonskampen fase 2 : Omkamp - om hva?

'Oslo 2005'alliansen arrangerte debattmøte den 8. juni om grunnlaget for omkamp. Med andre ord om hele eller deler av stortingsvedtaket (pensjonsforliket) kan omgjøres, eller legges på is. Paneldeltakerne Lysbakken og Byrkjeflot ble spurt om de trodde besteårsregelen var tapt. Svaret var preget av at man har "alle" mot seg - inklusive topplederne i SV. Det bør ikke være siste ord i saken, selv om det kan være en fornuftig linje i LO. Vi bør selvsagt kreve omkamp om besteårsregelen, i tråd med SVs landsstyrettalelse. Her er det mobiliseringspotensiale – verden er større enn LO og fagbevegelsen.

Et annet sentralt krav – med stor støtte blant folk – er mest mulig offentlig forvaltning av tjenestepensjonene. Attac Norge jobber konkret med det. Diskusjonen er viktig for eventuelt å reise nye krav i forbindelse med utforminga av pensjonsreformen, obligatoriske tjenestepensjoner inkludert.

Det er mange av de uavklarte spørsmålene som krever innsikt, og som vanskelig kan bli fokuspunkter for kampen. Det ville heller ikke vært ønskelig De to sakene som avtegner seg som umiddelbare kamp-spørsmål er bruttopensjonene i offentlig sektor og avtalefestet

pensjon (AFP) som gir arbeidsfolk muligheten til å gå av fra de er 62. Dette er saker som politikerne ikke kan avgjøre alene, men hvor forhandlinger med fagorganisasjonene blir avgjørende. "Alle" har gått inn for at de to ordningene skal bevares.. Men det bryter fullstendig med ånd og bokstav til resten av pensjonsreformen, slik Arne Byrkjeflot viser i dette nummer av KonturDebatt. Blir disse to ordningene reelt sett opprettholdt gjennom aktiv mobilisering i fagbevegelsen og ei samlet venstreside, så har vi oppnådd noe.

Dermed dukker de samme sentrale taktiske spørsmålene opp på nytt. Bør SV stille ultimatum på disse spørsmålene? Etter vår mening ville det bli en helt annen fart i valgkampen og pensjonsdebatten hvis SV gjorde det. I skrivende stund (juni 2005) ser SV ut til å ville føre en ganske blodfattig valgkamp. Slik blir det når de store spørsmålene ikke blir reist.

Til slutt: det er viktig å lære av de internasjonale erfaringene. Som påvist i artikkelen 'Pensjonssaken – en introduksjon' er reformen i Norge et forsøk på å være 'moderne', det vil si en del av en nyliberal global agenda. En følger anbefalingene fra Verdensbanken, IMF, OECD og EU. I dette nummeret er det korte artikler om Sverige, Tyskland og Nederland. I Sverige og Tyskland ble pensjonsreformen gjennomført av en sosialdemokratisk regjering. Dette hemmet utvilsomt fagbevegelsens motstand, og svekket motstanden fra venstre. I Nederland derimot ble reformen foreslått av en høyre-regjering. Det frambrakte den største mobiliseringen av fagorganiserte på årtier. 'Ytre' venstre representert ved Sosialistiske Partiet har opplevd en formidabel framgang etter fjorårets kamper, noe som også sterkt bidro til den oppsiktsvekkende seieren til nei-sida i den nederlandske avstemningen om EU-konstitusjonen. Å reise kamp mot nyliberal pensjonsreform er lønnsomt – både for de vanlige framtidige pensjonister, og for venstresida.

Pensjon er valgkampsak for SV

Av SV

Rett etter stortingsforliket vedtok landstyret i SV at partiet vil ta omkamp på viktige deler av pensjonsvedtaket. Innledningen er krystallklar:

Pensjonsreformen er den viktigste velferdsreformen på mange år. I et demokrati må folk få si sin mening i valg om så store saker. Pensjonsforliket er urettferdig og tilpasset et arbeidsliv som ikke finnes. SV går derfor til valg på omgjøring av disse tre elementene i pensjonsforliket; levealdersjustering, indeksering og alleårsregelen. For å få til dette er SV avhengig av bred mobilisering og velgernes støtte.

I resten av uttalelsen (se under) er det mange muligheter for tolkninger. Partiet har åpenbart hatt behov for å gardere seg og legge en politikk for det tilfelle at pensjonpolitikken ikke lar seg reverse.

Redaksjonen

Uttalelsen fra SVs landsstyre

Det er det neste Stortinget som skal ta stilling til utforming av systemet. Pensjonsforliket mellom regjeringa, AP og Sp, er ikke den avsluttende behandlingen av pensjons spørsmålet. En rekke områder i pensjonsforliket er enda ikke avklart, slik som valg av hovedmodell, organisering av innbetaling, obligatorisk tjenstepensjon og Avtalefestet pensjon (AFP) etter 2006.

Det er en seier for SV at LOs folkepensjon, som bygger på SVs dissens i pensjonskommisjonen, videreføres i forliket. SV vil ha en

modell lignende folkepensjonen/universell folketrygd som grunnlaget for et nytt pensjonssystem.

Ut fra forliket kan de samlede pensjonsytelsene bli redusert med inntil 25 prosent frem mot 2050 sammenlignet med dagens system. Disse innsparingsforslagene er også ment for tjenstepensjonen i offentlig sektor og i folketrygden.

SV er uenig i at det nå er behov for å vedta kutt i folketrygden. SV går inn for at Stortinget gjennomgår folketrygdens finanser for eksempel hvert tiende år. SV vil at nivået på pensjonene fortsatt skal følge lønnsveksten. Økning av pensjonsavgiften, skattenivå og andre tiltak må vurderes konkret dersom det i framtiden blir behov for nye finansiering.

De planlagte kuttene vil føre til at de som har råd til det vil kjøpe private forsikringer. Resultatet kan bli den største privatiseringa av velferdsstaten vi har sett til nå. SV støtter en ordning med obligatorisk tjenstepensjon for alle. SV ønsker utredet en statlig administrert tjenstepensjonsordning og andre ikke-kommersielle ordninger med best mulig tilbud til arbeidstakere og bedrifter. Folks pensjoner må ikke bli finansieringsselskapene og bankenes nye inntektskilde. Tjenstepensjon som avtalefestet rettighet kan bare endres ved forhandlinger mellom partene i arbeidslivet.

Forliket betyr at regjeringspartiene, AP og SP vil vedta redusert pensjon ved økt levealder. Dette vil ramme sosialt ulikt. Derfor må utformingen av pensjonssystemet åpne for revidering av modellen ut fra konkrete kunn-

skaper om levealder og sosial effekt av systemet. SV vil ikke at folk skal tvinges til å jobbe lenger for å unngå kutt i pensjonen.

SV støtter målsettinga om å få flere arbeidstakere til å stå lengre i arbeid. Det krever en arbeidslivspolitik som gir folk en faktisk mulighet til å være i jobb. Dette betyr at vi også trenger en arbeidslivsreform og en bedre arbeidsmiljølov.

I pensjonsforliket tar ikke partiene stilling til hvordan framtidens tidligpensjon skal utformes. SV mener den største utfordringa her ligger i at forlikets opplegg med delingstall ved økt levealder begrenser mulighetene for videreføring av AFP. SV vil videreføre AFP-ordningen. SV vil arbeide for en god tidligpensjonsordning fra 62 år, også for de med lave inntekter.

Besteårsregelen er den ordningen som gir beste uttelling for alle som har en usikker tilknytning til arbeidslivet. Folk med lave og varierende inntekter, særlig kvinner, må sikres pensjonsopptjening. Ufrivillig fravær og ufri-villig deltid må gi opptjening. Ved arbeidsledighet, midlertidig uførhet, attføring og etterutdanning må det være lønnsgrunnlaget, og ikke det en får utbetalt i trygd som må inngå i pensjonsopptjeningen. SV vil også jobbe for at studier og verneplikt gir pensjonsopptjening.

RV lanserer opprop for pensjonsomkamp

Av RV

- Etter det elendige vedtaket Stortinget fatta torsdag 26/5 om de framtidige pensjonene, er det viktig at det raskt blir mobilisert for omkamp etter stortingsvalget, sier leder i Rød Valgallianse Torstein Dahle.

RV tar nå initiativ til en underskriftskampanje som tar til orde for ny behandling av prinsippene Stortinget vedtok 26/5 i sesjonen 2005/2006. Kampanjen vil bli ført på et eget nettsted. En viktig bakgrunn for kampanjen er kritikken som har blitt reist mot at Stortinget nå vedtok pensjonsreformen uten at folket kunne si sin mening gjennom valget. – Stortingsflertallet har her utvist en sjokkerende mangel på demokratisk sinnelag, fortsetter Dahle. – Dessverre føyer det seg inni en rekke av store vedtak fattet rett for snuten på folket. De gjordedet samme i 1993 med EØS-avtalen, og i 2001 med sykehusreformen. Pensjonsreformen Stortinget vedtok inneholder store kutt i pensjonene for så og si alle, noe som ble bekreftet av Finansdepartementet i avisa Klassekampen torsdag 26/5. – Det er i grunnen bare sjefene og eierne i de store forsikringsselskapene som vil tjene på denne reformen, sier Dahle. – For alle vanlige folk betyr reformen lavere, og mer usikre pensjoner. RV-lederen har stor tro på kampanjen: – Det store engasjementet kuttene i Folkestrygda har skapt, ikke minst i fagbevegelsen, gir grunn til å tro at en kampanje for om-

kamp vil kunne samle bred støtte. Det er viktig at Ap-ledelsens arrogante avvisning av ny behandling ikke stopper grunnplansengasjementet. Vi håper det store mindretallet på LO-kongressen mot kuttpolitikken nå mobiliserer videre, så vi kan få snudd Stortingets vedtak, avslutter Dahle.

Oppropet pensjonsomkamp.no

Fra oppropet på <http://www.pensjonsomkamp.no> sakser vi:

Følgende prinsipper som svekker alderspensjonen må da tas opp til ny behandling: Alleårsregelen, dvs. at det ikke lenger skal være de 20 beste inntektsårene som bestemmer pensjonens størrelse, men at også de dårligste årene (f. eks. år med studier, arbeidsløshet, eller deltid) skal telle med.

- Levealdersjustering (delingstall), dvs. at når levealderen øker, så øker pensjonsalderen også. De som må gå av ved 67 års alder eller tidligere, får da mye lavere pensjon.
- Prinsippet om at de løpende pensjonene bare skal oppjusteres med halvparten av lønnsinntakernes reallønnsøkning, slik at pensjonen din stadig krymper i forhold til lønnsnivået.
- Vi legger stor vekt på at de vedtatte prinsippene vil gjøre det mye

vanskeligere å klare å forsvare AFP(AvtaleFestetPensjon)-ordningen, som vi krever opprettholdt minst like god som i dag.

Vi legger også stor vekt på at tjenstepensjonene skal fungere som et tillegg til folketrygdens alderspensjon, ikke gå med til å dekke en svekkelse av folketrygden.

Pensjonsforliket raner hver ungdom for 827 000 kroner

Av RV

Da pensjonsforliket mellom regjeringspartiene, AP og SP var et faktum var RV raskt ute med kritikken og hevdet:

Jens Stoltenberg framstiller pensjonsforliket som om alle tjener på det. Det er selvsagt nonsens. Pensjonsreformen gjennomføres for at folketrygdens utbetalinger skal bli vesentlig redusert.

Beregninger basert på Pensjonskommisjonens og Regjeringens egne forutsetninger, viser at en 22-åring som går av med pensjon i 2050 vil måtte sette av 808 000 kroner i dag for å ha samme pensjon å leve for som med dagens folketrygdordning. Tjenestepensjonen vil vedkommende selvsagt måtte betale for selv i form av reduserte lønnstillegg, fordi nye pensjonskostnader etter vanlig praksis regnes med i rammen for tariffoppgjørene. Hvis vi likevel behandler tjenestepensjonen som en gave fra oven, behøver 22-åringen "bare" sette av 627 000 kroner i dag.

Pensjonsforliket er århundrets bløff. AFP er slett ikke sikret. Tvert imot inneholder forliket setningen "Statens samlede økonomiske bidrag i AFP-ordningen videreføres". Men dersom AFP-ordning skal opprettholdes med det nye systemet, kreves det en meget kraftig økning i statens bidrag. Og AFP strider grunnleggende mot de hovedprinsipper som pensjonsforliket bygger på. Det er ingen dristig spådom at AFP-ordningen kommer til å være ødelagt før pensjonsreformen iverkset-

tes i 2010.

For offentlig ansatte vil innføring av levealdersjustering og underregulering av selve pensjonen bety at deres pensjon reelt sett blir mindre enn 66 prosent av sluttlønn. For en som i dag er 22 år, vil resultatet sannsynligvis bli en pensjon på 50-55 prosent av sluttlønn.

Innholdet av bløff-elementer er stort. For eksempel hevdes det at man vil få kompensert for mindreopptjening pga ufrivillig deltid. Men det skal bare gjelde deltidsarbeiden som mottar dagpenger, og det er det nesten ingen som gjør. Da finansminister Foss la fram regjeringens pensjonsmelding i desember, sa han at et alternativ til pensjonsreformen var å ha 5 prosent høyere skattenivå i 2050. Det tilsier en årlig skatteøkning på 1,22 promille – som er så lite at ingen vil merke det. Påstanden om at "Uten en pensjonsreform vil folketrygden bryte sammen" er skremselspropaganda.

RV krever at stortingsbehandlingen utsettes til etter valget, slik at folk får mulighet til å ta stilling til saken. Dersom pensjonsforliket vedtas, vil RV jobbe av all kraft for å få full omkamp i kommende stortingsperiode. Den store motstanden på LO-kongressen gir et godt utgangspunkt for å få tilstrekkelig kraft bak et slikt krav.

Pensjonsforliket oppfyller ikke LO-kongressens vedtak

Av Arne Byrkjeflot

Flertallet for et pensjonskompromiss på LO-kongressen satt langt inne. Først måtte LO-ledelsen presentere et forslag som gikk mye lenger enn Arbeiderpartiets landsmøte. Så måtte redaksjonskomiteen forbedre forslaget på en rad viktige punkter. Forutsetningen var at dette var en pakke, enten godtok Stortinget dette, eller så ble pensjonen en valgkampsak.

Det pensjonsforliket som foreligger fra Stortinget ville aldri fått flertall på LO-kongressen. Det er arbeiderpartiets landsmøtevedtak. Det er ikke kommet inn noe av betydning fra LO-kongressens behandling. Når Gerd-Liv Valla er fornøyd, kan det iallfall ikke være fordi LO-kongressens vedtak er oppfylt.

Sak	LO-kongressen	Pensjonsforlik
Opptjeningsmodell	LOs Folkepensjon	En av tre modeller som regjeringen arbeider videre med.
Levealdersjustering	<p>Pensjonskommisjonens forslag for fremtidige generasjoner er en rent aktuarisk beregnet utsettelse av pensjoneringen med 8 måneder for hvert år levealderen for den aktuelle generasjon forventes å øke. Denne beregningen ligger ikke til grunn for LOs forslag.. For LO er det en forutsetning for en slik levealdersjustering at vi får et inkluderende arbeidsliv som gjør at folk både kan og vil fortsette å jobbe lenger enn i dag. En heving av normal pensjonsalder må innebære at AFP-perioden forlenges tilsvarende. Det er urimelig om økt levealder blant høylønte skal medføre endringer som mest berører grupper med tungt arbeid og kanskje lavere lønn. Stortinget må (...) også vurdere oljefondet, muligheten for økte pensjonspremier eller skatter og andre forhold som påvirker økonomien i ordningen. <i>Dette innebærer at LO ikke godtar en ensidig og automatisk levealdersjustering, slik Pensjonskommisjonen foreslo.</i></p>	<p>Som et ledd i å sikre bærekraft i pensjonssystemet innføres en ordning med levealdersjustering (delings-tall) som innebærer at pensjonsalderen i folketrygdens alderspensjon justeres med endring i forventet levealder. Den enkelte kan motvirke effekten av delings-tall ved å arbeide lenger.</p>
Indeksering	<p>For framtida ivaretas dette ved en indeksering som sikrer en realutvikling som er minst halvparten av reallønnsveksten i samfunnet. Uførepensjon og tidligpensjon må i likhet med arbeidsledighets-trygden og grunnpensjonen sikres full lønnsjustering av løpende ytelse. Det betyr at det bare er pensjonen utover grunnpensjonen som reguleres med gjennomsnittet av pris- og lønnsveksten</p>	<p>Etter at pensjonsreformen er trådt i kraft, justeres løpende pensjoner i folketrygden med et gjennomsnitt av lønns- og prisveksten. Opparbeidede pensjonsrettigheter justeres med lønnsveksten. Garanti-pensjonen lønnsindekseres justert for utviklingen i levealder.</p>

Sak	LO-kongressen	Pensjonsforlik
AFP	Det er en absolutt forutsetning at AFP opprettholdes. Levealdersjusteringens avkortningseffekt må ikke komme til anvendelse før ordinær pensjonsalder på 67 år er nådd. En heving av normal pensjonsalder må innebære at AFP-perioden forlenges tilsvarende.	Det må være en tidligpensjonsordning for alle arbeidstakere fra 62 år, også for de som har hatt lave inntekter. En slik ordning må bygge videre på AFP-ordningen. Aldersgrensen i AFP ligger fast. Statens samlede økonomiske bidrag i AFP-ordningen videreføres. Eventuelle endringer i AFP-ordningen kan først skje etter forhandlinger med partene ved hovedtariffoppgjøret i 2006. Dette vil være en oppfølging av regjeringens brev til partene i tariffoppgjøret i 1997, hvor enkelte elementer i AFP-ordningen ble varslet revurdert i 2007.
Bruttopensjon	Målet om pensjonsdekning på to tredel av tidligere lønn fremmes best ved å videreutvikle både folketrygden og de eksisterende tjenstepensjoner. Bruttoordningen i offentlig sektor må sikres samtidig som en etablerer obligatorisk minimumsordning for de som ikke er dekket i privat sektor.	Tjenstepensjon tilsvarende to tredjedeler av sluttlønn i offentlig sektor (bruttoordninger) videreføres. Etter at det er vedtatt en ny modell for folketrygdens alderspensjon, må de offentlige tjenstepensjonsordningene tilpasses den nye folketrygdmodellen, uten at dette svekker de offentlige tjenstepensjonene, men slik at de også omfattes av delings-tall og ny indeksering.
Tjenstepensjon		Det innføres obligatorisk tjenstepensjon i arbeidsforhold. Loven trer i kraft 1. januar 2006

Sak	LO-kongressen	Pensjonsforlik
System	Det må på lenger sikt etableres et bedre integrert og fulldekkende system der som tjenestepensjonene skal gi et fullverdig bidrag til å supplere folketrygden. Utviklingen av et slikt system må utredes nærmere, med ulike institusjonelle løsninger. En standardisert og felles administrert ordning med stordriftsfordeler og lave driftskostnader, slik en nå har for premieinnsamlingen i AFP, kan være en slik løsning. Systemet må gi likebehandling internt i bedrifter og må kunne realiseres selv om arbeidsgiversiden ikke gir sin aktive medvirkning.	Det må være mulig for flere foretak å opprette en felles innkjøpsordning for tjenestepensjoner. En innkjøpsordning kan opprettes gjennom avtale mellom foretakene eller gjennom avtaler mellom partene i arbeidslivet. Avtalepartene har under behandlingen av St. prp. nr. 68 (2004-2005) gått inn for at det så snart som mulig skal åpnes for at flere foretak skal kunne opprette en felles pensjonskasse etter modell av de interkommunale pensjonskassene.

Kommentarer til tabellen som sammenlikner LO-kongressens vedtak med Stortings-forliket:

Opptjeningsmodell: LO-kongressens opptjeningsmodell er bare en av tre mulige modeller som skal utredes videre og det overlates til regjeringa. Det er svært lite igjen av LO-kongressens alleårsregel "med det beste fra besteårsregelen". Det vil bli gitt pensjonspoeng for omsorgsarbeid og verneplikt, men hva skjedde med LO-kongressens krav. "Videre må ufrivillig fravær og ufrivillig deltid gi opptjening. Opptjening må styrkes ved arbeidsledighet, midlertidig uførhet, attføring og utdanning. Lønnsgrunnlaget, dvs. det en har hatt i tidligere lønn, må inngå i opptjeningen ikke bare det som utbetales i trygd."?

Levealdersjustering: Absolutt ikke et komma fra LO-kongressens forutsetninger er tatt inn.

Indeksering: Det er ganske stor forskjell på å få halv reallønnsjustering på hele pensjonen (LO) og å få det samme bare på den del som overstiger minstepensjon på 105400 kr (Stortinget).

AFP: Pensjonsforliket innbefatter fortsatt AFP og offentlig bruttopensjon, slik både DNAs landsmøte og LO-kongressen gjorde. Men følgende formulering fra pensjonsforliket: "Statens samlede økonomiske bidrag i AFP-ordningen videreføres." lover ikke bra. Det må tolkes slik at det bare er dagens bidrag på 1 milliard kroner årlig som skal fortsette. Det betyr at den mer enn fordoblinga vi får i utgiftene skal dekkes av partene i et tariffoppgjør. Det betyr at AFP-ordninga rett og slett ikke er bærekraftig. Og hvor ble det av følgende krav fra LO-kongressen: En heving av normal pensjonsalder må innebære at AP-perioden forlenges tilsvarende? Og når gikk LO inn for å oppheve aldersgrensen på 70 år?

System: Og hvor ble det av kongressens vedtak: "En standardisert og felles administrert ordning med stordriftsfordeler og lave driftskostnader, slik en nå har for premieinnsamlingen i AFP, kan være en slik løsning." I pensjonsforliket er det "bare banker, forsikringsselskaper, andre tilbydere og felles pensjonskasser".

Attac om Stortingets pensjonsvedtak

Av Attac

Styret i Attac Norge har 5.juni 2005 vedtatt en uttalelse der det slås fast at Attac Norge opprettholder motstanden mot innstrammingene i Folketrygdens alderspensjon. Det heter blant annet:

Attacs formål over hele verden er å bekjempe den nyliberalistiske, politiske konsensus som uttrykkes i pensjonsforliket mellom en Høyre-dominert regjering, Sp og Ap. Pensjonsreformen er en av årets viktigste valgkampsaker. Avtalen i Stortinget kan framstå som et forsøk på å avslutte debatten i samme øyeblikk som folk flest er i ferd med å fatte interesse for saken.

Til tross for sentrale politikere gjentatte påstander om at det ikke kuttet i Folketrygden uttaler Attac:

Dette er realitetene i stortingsflertallets innstrammingsavtale: Sammenliknet med en videreføring av dagens Folketrygd, vil en 77 år gammel pensjonist i 2060 få redusert sin pensjon med rundt 30 prosent årlig. For en person som hadde årslønn på rundt 350 000 kroner, vil inntektstapet som pensjonist bli mellom 50.000 og 60.000 kroner i året.¹³

¹³Forutsetninger: 40 års opptjening, som er kravet i dagens system. Vi velger stortingsvedtakets "Modell A", som for denne inntektsgruppen er middelalternativet, dvs den av de tre aktuelle modellene som gir nest best opptjening. Videre antas at bortfall av besteårsregelen gir i gjennomsnitt 7 % redusert pensjon. Levealdersjustering gir med regjeringens forutsetninger 18 % reduksjon av pensjon i 2050. Årlig justering med halvparten av reallønnsvekst gir, med regjeringens forutsetninger, i gjennomsnitt ca 7 % redusert årlig pensjon.

Heller ikke forsikringene om at de offentlige tjenstepensjonene skal skjermes beroliger Attac:

En offentlig ansatt som pensjoneres ved 67 års alder i 2050 vil i realiteten få en pensjon rundt 50 prosent av lønn¹⁴.

Attac mobiliserer nå for to hovedkrav i denne saken:

- En ny regjering etter valget bør foreslå for Stortinget at vedtaket fra i vår legges bort, og i stedet legges frem en ny melding der den inviterer til en bred drøfting av velferdsstatens framtid
- Det må snarest etableres et system for offentlig forvaltning av den tjenstepensjonen som pålegges hele arbeidslivet fra 1. januar. Dette kan skje gjennom Folketrygdfondet. For å gjøre dette til et reelt alternativ til profittbaserte løsninger i privat sektor, må det offentlige systemet garantert være i drift innen utgangen av 2006. Slik blir det mulig for bedriftene alt ved årsskiftet å velge dette systemet, og selvforvalte sine pensjonsinnskudd inntil det kommer i drift.

¹⁴Se brev fra Finansdepartementet til SV, omtalt i Klassekampen 26. mai.

Internasjonale erfaringer

Sverige

Av Anders Ekeland

Nøkkelordet i den svenske pensjonsdebatten er ATP: allmenn tilleggs-pensjon. Fra 1913 hadde Sverige folkepensjon, men denne ga bare en minimumspensjon. Det førte til at ulike grupper, spesielt de statlige og kommunalt ansatte forhandlet til seg tilleggspensjoner. Det førte til at forskjellen mellom ulike grupper av pensjonister økte. Allerede på begynnelsen av 1950-tallet ble det derfor reist krav om en allmenn tilleggs-pensjon. Kampen om ATP var en av de viktigste klassekampene i Sverige etter krigen. Det endte med at det ble en folkeavstemning. Der fikk ATP 45%, og de to viktigste borgerlige alternativene fikk hhv. 35 og 15%. Sosialdemokratene fremmet ATP i Riksdagen, tapte og det ble skrevet ut nyvalg. Etter nyvalget ble ATP innført med hårfin majoritet.

Men det ordinære riksdagsvalget i 1960 viste at folket ville ha ATP. De borgerlige partiene som lovet å fjerne ATP var valgets store tapere. ATP var en god ordning for vanlige folk. Det ga rundt 65%, for noen grupper opp mot 75%, av sluttlønnen med et tak som i dag vil ha tilsvart om lag 270 000 svenske kroner. ATP fulgte grovt sett reallønnsutviklingen. Man hadde 30 års opptjeningsstid og 15 års besteårsregel! Ordningen var så god at man ikke trengte private pensjonsordninger. Det ble spart i offentlige kontrollerte pensjonsfond, som ble brukt til samfunnsmessig viktige formål (infrastruktur osv). Man brukte dem til boligbygging på syttitallet da bolig-mangelen var ekstrem i Sverige.

Med høyrebølgen begynte man på slutten av 1980-tallet å utrede pensjonssystemet, men sosialdemokratene var ikke villig til å oppgi ATP. Det var først med den økonomiske krisa helt i starten på 1990-tallet at tilstrekkelig med "krisemedvetande" gjorde det mulig – på nærmest kuppartet måte – å få sosialdemokratene med på en pensjonsreform¹⁵. Denne gangen var det ikke noen folkeavstemning. Det var bare *én måneds* høringsfrist. Arbeidet foregikk i en liten, sammensveiset arbeidsgruppe nedsatt av Riksdagen. Vänsterpartiet gikk imot reformen. Motstanden var stor også innen det sosialdemokratiske partiet, men protestene kom for sent. Selv om motstanden i partiet var massiv var løpet kjørt.

Pensjonsreformen ble innført fra og med 1998 og innebar et ideologisk systemskifte når det gjaldt pensjon. Man gikk fra et offentlig skattefinansiert, til et børsbasert. Et beløp – fordelt mellom arbeidere og bedriften – tilsvarende 18,5 prosent av bruttolønna blir satt av til pensjoner. Av dette går 16 prosent til "in-komstpensjon". Disse 16 prosentene blir plassert i de såkalte "buffertfondene", som plasseres ute og hjemme akkurat som det norske oljefondet. Oljefondet tapte som kjent over 150 milliarder på et år i dotcom fallet på børsen. De resterende 2,5 prosent, "premie-

¹⁵Se "Hur blev den stora kompromissen möjlig? Politiken bakom pensionsreformen", red. Joakim Palme for en detaljert analyse. Vänsterpartiets tidligere leder Ulla Hoffman har en kort artikkel i Radikalt økonominettverk sin skriftserie 1/2003 og ga i mai 2005 ut boken: "Som en skänk från ovan - Politiken bakom pensions-sveket"

pensionen” er overlatt til helt individuell plassering. Her kan den enkelte velge mellom over 500 forskjellige fond. Kostnadene ved drift av så mange fond er store – og kommer bare en håndfull storbanker og forsikrings-selskaper til gode.¹⁶ Det brukes 500 millioner bare på reklame for de ulike fondene!

¹⁶ETC redaktør Johan Ehrenbberg skrev et utmerket innlegg om dette. Jfr <http://www.aftonbladet.se/kultur/0010/22/pp.html>, se også <http://www.vagvalvanster.se/arkiv.asp?cat=debatt&id=23>

Tyskland

Av Johannes Wilm

Det første offentlige pensjonssystemet ble innført i 1891 under Bismarck. Frem til 1957 var dette systemet fondert, men hyperinflationen 1923 og pengereformen 1948 betød at pengene som hadde blitt innbetalt ikke var verdt noe lenger. Man gikk da over til et skattefinansiert system, der pensjonsutbetalingene fulgte netto-lønnsutviklingen. Bortsett fra innføringen av fleksibel aldersgrense i 1972 har det ikke vært store forandringer i pensjonssystemet frem til 2000.

På nitti-tallet begynte høyresiden å presse på for å reformere pensjonssystemet. I tillegg til argumenter om demografisk utvikling ble det også vist til innvandring og innlemmelse av DDR som økte kostnadsfaktorer som ville sprengte det gjeldende system.

I 2000/01 ble det vedtatt et statlig sertifiseringssystem for frivillige private pensjonsprogram, der godkjente program blir belønnet med skattefradrag og statlige tilskud, samtidig som den offentlige pensjonsordning reduserte sine utbetalinger fra 70% til 67% for standardpensjonisten som har vært i arbeid i 45 år. Schröder-regjeringens hovedargument var at den private pensjonsordningen er en individuell spareordning som dermed vil kunne fungere selv om antallet pensjonister øker i forhold til arbeidstakere. I følge statens egne beregninger kunne 1/3 av befolkningen ikke kjøpe privat pensjonsforsikring.¹⁷

¹⁷<http://www.jungewelt.de/2002/12-07/015.php>

Hovedargumentet mot innstramningen kom fra Sarah Wagenknecht (PDS, Partiet for Demokratisk Sosialisme), som argumenterte at mye av den demografiske utviklingen allerede hadde skjedd og at dette så langt hadde blitt fanget opp av produktivitetsøkningen. Beregninger viste at selv med en svekket produktivitetsøkning vil det ikke oppstå noe utbetalingsproblem, i det produktivitetsøkningen i Tyskland var på 2-2,5% pr år opp igjennom 90-tallet, og økningen av pensjonister 2000-2040 ville ligge på 0,75% pr år.

Neste skritt kom med pensjonsreformen 2004, da man innførte en ekstra faktor i pensjonsberegningen. Det betyr at pensjonen vil bli mindre når andelen av pensjonister i befolkningen øker – helt uavhengig av produktivitetsutviklingen. I tillegg blir pensjonister belastet med en stor del avgifter og skatter som de hittil har hatt fritak fra, samt at pensjonsalderen fastsettes til 63 år, i det førtidspensjonsordningene blir avvirket.

Pensjonene overlevde 16 års koalisjonsregjering mellom de konservative (CDU) og de liberale (FDP) under Kohl, men de sank under Schröders koalisjon mellom de Grønne og Sosialdemokratene. Grunnen til at pensjonsreformen gikk gjennom finnes nok derfor i kapitaleiernes styrke, men enda mer i manglende vilje i fagforeningene og venstresosialdemokratene til å risikere regjeringmakten. Motstanden fra PDS er ærlig nok, men på grunn av partiets manglende styrke i vest-Tyskland og eierskapsstrukturen i tyske

medier nådde argumentasjonen ikke frem til en stor del av befolkningen.

Nederland

Av Einar Braathen

Pensjonsreform ble lansert fort og brutalt av en høyre-regjering, som del av en større 'sosial' reformpakke i 2004. Det frambrakte den største mobiliseringen av fagorganiserte på årtier.

I Nederland har det vært en relativt ubetydelig minstepensjon for alle, administrert av staten. De fleste er avhengig av tjenestepensjonen (eller individuell privat pensjonssparing, hvis man ikke er lønnstaker) for å sikre en anstendig alderdom. Tjenestepensjonen har vært innskuddsbasert. Både arbeidskjøpere, arbeidere og stat bidrar med innskudd til pensjonskassene. Ordningene har vært tre-parts avtaler, som del av en korporativ ordning. Pensjon har vært viktig del av fagbevegelsens eksistens – en av hovedgrunnene for å være fagorganisert. Men fagbevegelsen har vært splittet i en kristelig og en sosialdemokratisk organisasjon.

Ikke til å undres over at høyre-regjeringens pensjonsreform fikk liv i, og forente, fagbevegelsen.

Nederland var fra 1994 til 2002 styrt av en koalisjon mellom sosialdemokratene, de liberale og de konservative. Det korporative systemet ble styrket i perioden. Flere sosiale reformer ble gjennomført, men pensjonsfeltet ble skånet. I 2002 kom "sjokket" med mordet på høyrepopulisten Pim Fortuyn. Etterlevingene av hans parti vant parlamentsvalget, og dannet regjering med kristeligdemokratene under nyliberalisten Balkenende. Balkenende ville gjøre slutt på den gamle kor-

porative pensjonsordningen. Våren 2004 fremmet regjeringen forslag om å avvikle de kollektive pensjonskassene. Istedet skulle alle arbeidstakere inn på individuelle innskuddsordninger, der hver og en skulle spare til sin 'livsløpskonto' som en kunne leve av under ethvert arbeidsfravær gjennom livets løp. Denne ordningen ('levensloopregeling') skulle erstatte uføre-, arbeidsløshets- og alderstrygd.

Forslaget møtte sterke reaksjoner fra fagbevegelsen. Lederne erklærte en lønnfrysavtale for opphevet. Den 2.oktober 2004 marsjerte 300 000 fagorganiserte i Amsterdams gater, antagelig den største demonstrasjonen nederlandske fagbevegelses historie. Den ble fulgt opp av en rekke vellykte politiske protest- og lønnsstreiker. Regjeringen ble presset til å ta toppene i fagbevegelsen med på råd. Den 5.november 2004 ble en ny avtale med partene i arbeidslivet inngått. De fleste av regjeringens forslag ble god tatt, men da som grunnlag for eller supplement til eksisterende kollektive avtaler. De gamle pensjonskassene består. Mange uenigheter forble uløst, og de sentrale lønnsforhandlingene i år har ført til flere streiker – i sektor for offentlig transport, blant brannmenn og kommunearbeidere såvelsom blant metallarbeidere.

Disse sosiale mobiliseringene har styrket den sosialistiske venstresida. Maoist-partiet som er omformet til et usekterisk masseparti, Socialistische Partij (SP), har opplevd en formidabel framgang etter det siste årets kamper, noe som også sterkt bidro til den oppsiktsvekkende seieren til nei-sida i den nederlands-

ke avstemningen om EU-konstitusjonen. Ved valget i 2003 fikk SP 6.3% av stemmene. Etter EU-avstemningen har partiet nærmere 50 000 medlemmer og 15% på meningsmålingene. Det hersker en optimisme og tro på at det er mulig å slå tilbake nyliberalismen til EU og regjeringen..

Basert på artikkel i European Industrial Relations Observatory, "Tripartite 'autumn agreement' covers broad social reform agenda", <http://www.eiro.eurofound.eu.int/2004/11/feature/nl0411102f.html>, og Leo de Klijn, "Netherlands: Left must rebuild the unions", http://www.internationalviewpoint.org/article.php3?id_article=8